

VILNIUS UNIVERSITY

Jovita Pranevičiūtė

**FACTORS OF NATIONAL IDENTITY FORMATION IN CIS AREA: BELARUS AND
UKRAINE CASE STUDY**

Summary of doctoral dissertation

Social science, political science (02S)

Vilnius, 2009

The dissertation was prepared at Vilnius University, Institute of International Relations and Political Science, 2004 – 2008.

Academic supervisor:

prof. habil. dr. Evaldas Nekrašas (Vilnius University, social science, political science – 02 S)

Council of Defence

Chairman:

Prof. dr. Raimundas Lopata (Vilnius University, social science, political science – 02 S)

Members:

Prof. dr. Alvydas Jokubaitis (Vilnius University, social science, political science – 02 S)

Prof. dr. Gediminas Vitkus (Lithuanian Military Academy, Vilnius University, social science, political science – 02 S)

Assoc. dr. Vladas Sirutavičius (Lithuanian Institute of History, humanities, history – 05 H)

Assoc. dr. Tomas Janeliūnas (Vilnius University, social science, political science – 02 S)

Opponents:

Prof. dr. Algis Krupavičius (Kaunas University of Technology, social science, political science – 02 S)

Assoc. dr. Dovilė Jakniūnaitė (Vilnius University, social science, political science – 02 S)

The public defence of the dissertation will be held at 3 p.m. on the 19th June, 2009 at the Institute of International Relations and Political Science, Vilnius University. Address: Vokiečių g. 10, LT-01130, Vilnius, Lithuania

The summary of the doctoral dissertation was sent out on the 19th May, 2009.

Dissertation is available at Vilnius University Library.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Jovita Pranevičiūtė

**NACIONALINĖS TAPATYBĖS FORMAVIMOSI VEIKSNIAI NVS ERDVĖJE:
BALTAUSIJOS IR UKRAINOS ATVEJŲ ANALIZĖ**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, politikos mokslai (02 S)

Vilnius, 2009

Disertacija rengta 2004 – 2008 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. habil. dr. Evaldas Nekrašas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai– 02 S)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Politikos mokslų krypties taryboje:

Pirmininkas

Prof. dr. Raimundas Lopata (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Nariai:

Prof. dr. Alvydas Jokubaitis (Vilniaus universitetas, Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Prof. dr. Gediminas Vitkus (Lietuvos karo akademija, socialiniai mokslai, politikos mokslai - 02 S)

Doc. dr. Vladas Sirutavičius (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

Doc. dr. Tomas Janeliūnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai - 02 S)

Oponentai:

Prof. dr. Algis Krupavičius (Kauno technologijos universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Doc. dr. Dovilė Jakniūnaitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Disertacija ginama viešame Politikos mokslų krypties tarybos posėdyje 2009 m. birželio 19 d. (penktadienis) 15 val. VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute, Vokiečių g. 10, 402 aud.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta: 2009 m. gegužės 19 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

FACTORS OF NATIONAL IDENTITY FORMATION IN CIS AREA: BELARUS AND UKRAINE CASE STUDY

Summary

Research problem and relevance

In recent years the importance of identity formation process was brought back from the margins of international relation to the analysis mainstream. The deciding events were first of all the collapse of the Soviet Union, secondly, the September 11, 2001. The inability of scholars to predict those events brought back the analysis of identity to the main focus of the research of the theorist of international relations, helped to emphasize the forgotten importance of the nationalism studies. On one hand, the identity has become as important object of analysis as security, usage of conventional and non-conventional armaments, foreign policy process or the international organization. On the other hand, for some theorists' the identity has become a constitutive part of the analysis and the main explaining factors of the changes in the international relations. Depending on author or paradigm the authors are attributed, the identity could be treated both way as dependent and independent variable, having in mind that the different levels of analysis could be used in order to understand the identity.

While analyzing existing academic works and research papers on identity the biggest problem is the theoretical specialization: different authors choose to analyze one or two separate aspects of identity ignoring the rest of possible aspects. This normative decision is taken in order to escape the broadness of the identity concept. This lead to narrow analysis or specialization on one or two aspects of the identity, which makes difficult to compare two different cases of identity analysis and leads to the relativist conclusion that the context is the only one deciding factors.

Brubaker, Bugrova, Graham Smith and other propose to analyze not identity as the concept, but the process of the identity formation. Brubaker and Cooper use the concept of identification. This process could be influences by number of factors, which, on one hand, could be common for several countries in one region, on the other hand, do not let to underestimate the influence of the combination of several factors. Although the specialization and narrow analysis of the certain aspects of the identity or only some parts of the multi-level process of the identity formation proved

the predictions of the spread of radical nationalism in the post-Soviet area to be wrong too. Nonetheless in this area there are some examples of the clashes of ethnic interests and local military conflicts over the territory. The least successive analysis still are those case studies where neither ethnic identity has been consolidated. Complicated identity formation process in Belarus and Ukraine are two of those cases.

Analyzing identity of Belarus and Ukraine, scholars try to answer the question why the process of nation-building in today's Belarusian and Ukrainian territory is so different, why national identity is so fragmented in Ukraine and why Belarus is called denationalized state, how policy, economic and cultural issues influence the formation of identity in those countries. There are numerous competing theories explaining this situation in Belarus and Ukraine. In this dissertation the factors influencing identity formation are analyzed. I claim that the specialized one aspect analysis of the interior and exterior as well as nonmaterial (ideal) and material factors of identity formation does not explain the situation in Belarus and Ukraine. The goal of the work is to prove that in order to explain the processes of the identity formation in Belarus and Ukraine all factors should be analyzed and the list of the most important factors has to be proposed. In other words one factor analysis lacks explanatory ability, especially in post soviet area.

Research goal and objectives

The overall goal of the work is to explain the differences of the formation of identity in the post soviet area, through the analysis of the material and non material as well as internal and external factors of the identity formation in Belarus and Ukraine.

The main objectives of this dissertation are:

1. To segregate the factors of identity formation from the theoretical literature.
2. To propose the typology of the identity formation factors.
3. To propose the matrix of the identity factors – geographical, military, legal, economical, political and cultural.
4. Using the proposed theoretical matrix to analyze the identity formation factors of Belarus and Ukraine:
  - a. By researching the process of state-building in Belarus and Ukraine;
  - b. By analyzing the opinion of ruling regime and opposition towards the process of state building and ethnic policy;

- c. By analyzing Russian public opinion on Belarus and Ukraine as well as by analyzing the foreign policy of Russia towards Belarus and Ukraine;
  - d. By analyzing public opinion of the societies of Belarus and Ukraine on ethnicity, state and foreign policy issues especially with Russia.
5. To draw the priority list of the identity formation factors in Belarus and Ukraine.

Thesis:

1. Ethnic identity in the post soviet area (CIS countries) is inseparable from the state-building process:
  - a. In CIS countries governments have an proactive ethnic policy;
  - b. In CIS countries government and opposition compete for the different ethnic policies to be institutionalized.
2. The most important identity formation factors in Belarus are external and internal material factors:
  - a. Internal political factors (political institutions and ideology) dominates over the internal cultural factors (history, stateness tradition, language) in Belarus.
  - b. The economical welfare is the most important identification factor in Belarus, which makes external material factors (Russian economical and energy policies) able to influence the whole national identity formation process.
3. The most important identity formation factors in Ukraine are internal nonmaterial factors such as political and cultural:
  - a. The internal cultural factors (language, culture, traditions, history narratives) defines not only the Ukrainian nation, but as well the state of Ukraine;
  - b. The domination of internal nonmaterial factors (mostly political factors such as idea of state and nation, political values) over the material internal factors (political institutions, economical factors) influence the losing importance of the geographical factors (regional division) and external material influence (Russian economy) and external nonmaterial influence (Russian language and culture) on identity formation process.

The way to achieve the goal and objectives of the dissertation is the in-depth comparative analysis of identity formation process in Belarus and Ukraine. The methods used in work are

analytical interpretation, discourse analysis and historical analysis. On one hand, I aim to suggest the way of analysis of the identity formation process and to build the analytical scheme for analysis. On the other hand, in this dissertation the suggested analytical scheme is applied for two cases. The period of case study begins by the signing the Belovezh agreements in 1991, when *de facto* Belarus and Ukraine became independent and ends with the end of 2007.

Academic novelty and significance

First, this dissertation is one of the first political science works proposing general analysis of identity formation process instead of one aspect analysis usually presented by other authors. The whole range of external and internal factors of identity formation is analyzed here. Second, the dissertation presents the possibility to analyze the identity formation factors different in their nature: material and nonmaterial. In this work the inter-paradigm approach is suggested. Third, in this dissertation the list of identity formation factors is suggested and through case studies the priorities of those factors are drawn.

The biggest challenge of this work is to describe and explain the relative importance of the different factors and compare their importance in two different countries – Belarus and Ukraine. For this reason the statistics of public opinion polls are analyze: why people associate them self to particular ethnic group, nation or state, how important for them is independence and the economic wealth, which values could be traded for economic wealth, how “other” is understood, how this understanding influence the geopolitical attitudes and decision to associate to one or other culture.

The identity formation factors priority list could help to understand the foreign policy decision and to predict the civil society consolidation process within the state.

It is important to note, that even if Lithuania claims to be the expert of the Eastern Europe, there is know the in-depth analysis on Belarus and Ukraine identities and the identification process in relations with the internal and external developments as well as the analysis how economic developments in the region could influence the identity formation in these two countries as the analysis of the language, culture and history are usually done. This dissertation aims at providing practical suggestion to Lithuanian foreign policy specialist working with these countries.

Dissertation structure

In the first part of this paper the theoretical background of the identity analysis is presented. In the second part interior factors of Belarusian and Ukrainian identity are analyzed mostly focusing on the interpretation of history and other nonmaterial factors of identity formation – language, religion and tradition of stateness. The third part is attributed for the analysis of the exterior factors of Belarusian and Ukrainian identity.

The first part of the dissertation is “The model of identity formation factors analysis”. In this part the broad literature review is done and the list identity formation factors are formed. The term “identity” is richly indeed for an analytical concept, hopelessly – ambiguous, Brubaker and Cooper identify a few key uses: first, understood as a ground or basis of social or political action, “identity” is often opposed to “interest” in an effort to highlight and conceptualize non-instrumental modes of social and political action. Second, understood as especially collective phenomenon, “identity” denotes a fundamental and consequential sameness among members of a group or category. Third, understood as a core aspect of (individual or collective) “selfhood” or as a fundamental condition of social being, “identity” is invoked to point to something allegedly deep, basic, abiding, or foundational. Fourth, understood as a product of social or political action, “identity” is invoked to highlight the processual, interactive development of the kind of collective self-understanding, solidarity, or “groupness” that can make collective action possible. Finally, understood as the evanescent product of multiple and competing discourses, “identity” is invoked to highlight the unstable, multiple, fluctuating, and fragmented nature of the contemporary “self”. But none of them is overwhelming and inclusive enough or they are too general and lack the explanation power. In the framework of social sciences the theoretical background of the conceptual understanding of identity has been developed by scholars of nationalism. But the linguistic turn in the social sciences in the middle of the last century brought identity as ideal object of analysis to international relation theories and other disciplines of the political sciences. Identity as the representation of relations between “I” and “other” and “we” and “others” as well the practice of moving state or community borders attracted attention of the international scientist as well as practitioners towards ideal factors possibility influencing the rise of conflicts, instabilities, social movements and developments of relations of neighboring countries.

The theorists of international relations focus on external factors of the identity formation and fragmentation as the result of power maximization. Within the framework of international relations studies fragmented Belarusian identity is considered as the results of clashes of the interests or

social practices of neighboring state actors. According to realists, the nationalism can be treated as a source for military mobilizations to maximize state's power. Those authors do not deny that identity or culture in general can influence the country's ability to mobilize human and material resources, but they treat nonmaterial factors such identity, values, high or popular culture instrumentally. Neoliberalists argue that calculation of power is more delicate than counting military capabilities. They believe that economical interdependence affects world politics and the behavior of states. By creating or accepting procedures, rules, or institutions for certain kinds of activity, governments regulate and control transnational and interstate relations (Keohane, Nye, 1989: 5). Nye defines three types of power – military, economical and soft. The soft power is understood as “getting others to want the outcomes that you want – co-opts people rather than coerces them” (Nye, 2004: 5). Soft power is the ability to shape the preferences of others by cultural influence, values and implemented policies.

Constructivists (Cox, Hopf, Kubalkova, Frederking, Messari, Adler, Ruggie, Onuf, McSweeney, Wendt and etc.) have challenged this view by arguing that a shared sense of identity can reduce or even eliminate perceptions of threat posed by power asymmetries. According to them, we have to look for the roots of conflicts and wars in the culture and identity. On micro level we observe inter-ethnic conflicts, analyzed by number of authors in nationalism studies (Kuzio 2001, 2002, 2005, Brubaker 1996, Snyder 1993, Barrington 2006, Ioffe 2007). On macro level we find very popular and recognized theory of clash of civilizations (Huntington, 1997). Huntington argues that one of the trends in post-Cold war period is “revitalization of religion throughout much of the world”.

Theories of nationalism have been traditionally divided into two main categories, instrumentalism and primordialism. The former conceive nationalism as the product of elite manipulation and content that nations and their identities can be fabricated and invented. The latter see nationalism as a spontaneous process because of the natural existence of the sense of nationhood. There are several more theories of nationalism, which try to avoid this kind of opposition: *ethno-symbolism* (A. Smith, G. Smith, Hutchinson, Armstrong) believe that nations are modern phenomenon, but they rely on a preexisting texture of myths, memories, values and symbols; *transactionalism* focus on the exchanges and relationships of human groups and material and symbolic meaning of borders and the border-generating processes (Barth, Brubaker); *modernism*, does not consider nationalism and formation of identity aside from the rise of the modern state.

Gellner, Laitin analyze the processes of the state-building and formation of national movements, group's reaction towards other groups, the state and other power institutions.

Identity formation factors suggested by separate international theories as well as the authors of nationalism studies do not provide the explanatory tool for the analysis of the CIS countries. From the point of view of realism – Belarus and Ukraine are both small countries, having relative importance due to transitional location and both of them are military depended on Russia. From the point of view neoliberalism Belarus and Ukraine economically are dependent on Russia, and Russia has the possibility to influence these countries through culture. Constructivists suggested analysis of only internal factors of identity formation leads to no predictions of the future development.

Based on literature review and on the observation that different author refer either to the group of people living in the territory of particular state either to ethnic group talking about identity formation process, in this dissertation the national identity is analyzed. In this dissertation the target of analysis is national identity. This broadens the scope of analysis even more. The factors analyzed in this work are related not only with the formation of ethnic identity, but as well as state-building process. The assumption is based on the interdependence of two processes in the post soviet area: formation of the ethnic consciousness and state-building ambitions.

This assumption is taken into account because of the specific context of the CIS area: the independent states were created less than 20 years ago; majority of them never existed as independent states before though the state-building process is almost inseparable from the formation of the nation. One of the most important cause of this constitutive relation between the process of nation formation and state-building is the experience of the Soviet ethnic policy, which was centralized, built on unfair competition of peoples within the administrative borders as well as favorable position of Russian nations and the tries to build “Soviet people”. Although the state-building process described by modernization, industrialization and institutionalization cannot explain the differences in identity formation process in Belarus and Ukraine and the differences of the attitudes towards the external actors such as Russia and the EU. For this reason, in this dissertation the analysis of the identity formation factors is suggested in two ways: first, the state-building process cannot be separated from the nation formation, they constitute each other. Second, the material factors of analysis suggested by realism, neoliberalism and some authors of nationalism studies could be compatible in one research program with the nonmaterial identity formation factors suggested by neoliberalism, constructivism and some authors of nationalism studies.

To schematize those understandings of the identity I have divided those factors of the identity formation mentioned by the theorists dealing with identity formation within above mentioned paradigms into two main groups – interior and exterior. The dominated understanding of identity is based on the relation between “we” and “other”. Even if self-description is the process of self-reflection, those there are different factors which could not be controlled or isolated and they are influencing the self-reflection by modifying, changing or even stopping the process. On other hand, when we talk about national identity we have in mind the group process. The group process is even more fluid and un-bordered. Finally, the groups can be informal without the formal membership, based on the common values, traditions, history as ethnic or national groups or they can be based on formal affiliation bounded by existing or created institutions as states and religious groups. In some cases informality of ethnic identity was denied (for example in the Soviet Union), in other cases unrecognized states such as Palestine or Chechnya in the past controls certain territory, at least partially they are self-sufficient and is forming identity of the local people as well as the identity of the inhabitants of neighboring regions and states. When I speak about interior factors of identity formation, I have in mind the state and the nation in the same territory as well as the group of people, who affiliate themselves with this particular state or nation even if they formally live in the different territory. The exterior factors here are the influence on the identity of the nation state from abroad or from the territory, which is under control of different nation and state.

The other grouping of the identity formation factors here is the suggestion to draw attention to the nature of those factors – if they are material or nonmaterial. The influence of nonmaterial or ideal factors are difficult to measure, to control their influence on the independent variable (here – human mind) and in most of the cases to separate them from each other due to their inter-relational nature. As Wendt notes, when we have to deal with the ideal factors and the structures we cannot empirically observe, we have to use not the causal analysis, but the constitutive analysis, which helps us to answer questions not only “who” and “how”, but mostly “why” (Wendt, 2005). He believes that we can observe reality as positivists suggest and believes that causal relations still exist and that social scientist have an obligation to look for the empirical proofs for their theories. On the other hand, he suggests that ontologically social world is the world of ideas and social scientist has to analyze them as poststructuralists suggest. This point of view Wendt calls scientific realism (Wendt, 2005). This realistic argumentation suggest that we can analyze social world as the

world of ideas and as the world as facts at the same time in particular if we deal with such a complex phenomenon as identity. In this dissertation is suggested that we cannot choose to deal with factors of one nature, we have to deal with both if we want to explain identity formation process in post soviet area.

Six factors of identity formation are analyzed in the dissertation – geographical, military, economical, legal, cultural and political. The describing characteristics of those factors refer to two above mentioned categories – by nature material or nonmaterial and internal or external (see Table 1).

Table No. 1. Factors, influencing formation of national identity

Factors	Describing characteristics		Nature
	Internal aspects	External aspects	
Geographical	<ol style="list-style-type: none"> 1. The size and location of territory; 2. Demographical characteristics: size of population, ethnic groups; 3. Natural resources. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Neighboring states; 2. Geographical and demographical characteristics of neighboring states. 	Material
Military	<ol style="list-style-type: none"> 1. Military expenditure; 2. Level of military modernization; 3. Military resources (power). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Participation or other links with the military alliances. 	Material
Economical	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gross national product; 2. (De)regulations of the markets; 3. Domestic trade and efficiency of economy; 4. Domestic investments. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Trade relations; 2. Energy relations; 3. Foreign direct investments. 	Material
Legal	<ol style="list-style-type: none"> 1. Realization of the right of nation's self-determination; 2. Control of the territory. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Interpretation of the international legal norms and practice of their application; 2. Membership in the international (supranational) organizations. 	Material / Nonmaterial
Cultural	<ol style="list-style-type: none"> 1. Statehood traditions (history of the state); 2. History of nation, history of ethnic groups; 3. Values and traditions; 4. Language; 5. Myths; 6. Religion 	<ol style="list-style-type: none"> 1. History of international relations; 2. Factors influencing identity of other nations; 3. Cultural communication; 4. Promotion of traditions and values of other nations. 	Nonmaterial
Political	<ol style="list-style-type: none"> 1. Political system and political regime; 2. Ideological priorities; 3. Internal legitimization of political institutions; 4. Description and evaluation of other states' institutions; 5. Development of the information network. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Political will of the great powers at the moment of establishment of the state and recognition of the regime change; 2. Promotion of the foreign ideology; 3. Development of the foreign information network; 4. Relations with neighboring countries and great powers. 	Nonmaterial / Material

The difficulty in dividing factors by their nature appears, when we deal with the legal and political issues. On one hand, the institutionalization of the legal norms be it domestic regulations or international agreements makes them fall under the category of material factors. The same arguments play when we deal with the political or educational institutions, which are material in their nature. On the other hand, ideology of the state or political will of the bigger neighbors are nonmaterial characteristics in their nature.

The second part of the dissertation is “The factors of the national identity formation in CIS area”. This part mainly deals with the internal factors of identity formation. In the dissertation the overview of the state-building and ethnic policy in the CIS countries is presented. In this overview the geographical factors of identity formation in Belarus and Ukraine are presented, as well as the regional trends of the identity formation and how those trends could influence Belarus and Ukraine are analyzed.

The legal factors of identity formation bring Belarus and Ukraine on one level of analysis: both those countries were founding members of the Soviet Union, in both countries the dissident movement was not as strong as it was in neighboring Baltic States, both of them got independence after the signing the Belovezh agreements in 1991. None of those countries appeal to the different status for the regions which for the short periods formed independent states during the interwar period. Those two countries were the most industrialized in the whole Soviet Union and both of them are successors of regional concentration of this industry. The most active russification happened in those two countries. Differently, Belarus does not have any legal issues to deal with its neighbors about borders, Ukraine has rented the Black Sea port in Sevastopol for Russian military base, and the Crimean autonomy became part of Ukraine only in 1954. Although both of the states had been recognized by international community on the same base – the former administrative borders of the Soviet Union and they were able to keep their membership in the UN.

Internal political and cultural factors of identity formation distance Belarus and Ukraine. The overview of the main history narratives in two countries let to conclude that there are several history discourses in both countries, but the difference is that in one country different opinion makers appeal to different historical facts and in another country the difference is only in interpretation of the same historical events. In Belarus different narratives invokes different historical events – ruling regime appeals to modernization and industrialization of Belarus during

the soviet time and puts emphasis on the World War II, opposition cries for the history before the Soviet Union and Tsarist Russia, it appeals to the history of Grand Duchy of Lithuania. In Ukraine those who promote the idea of independent Ukraine interpret Kiev Russ as the first independent Ukrainian state and the beginning of the formation of the nation, where Kiev was the main center, and Ukrainians were “the older brother”, and Kazaks are the prove of the Ukrainian independence too. Others, believing in the unity of Eastern Slavic people, appeal to common history and common state of Ukrainians and Russians, the Soviet Union was just another form of this unity.

In Belarus the process of the politization of history could be observed. The interpretation of the history of the Grand Duchy of Lithuania as the foundation of Belarus statehood, has the strongest links to the Belarus opposition and first of all the right-wing parties such as the Belarusian People’s Front and United Civil Party of Belarus. The opposition strongly believes that only the distancing from Russians or trying to find the roots and myths of identity except the language can ensure the survival of Belarusian community. Belarusian ruling regime see this kind of identity first of all as the threat for the bilateral relation, and secondly as a threat for the state (and regime itself) survival.

Lukashenka succeeded in consolidating his conception of state ideology. In other words, he managed to establish the thinking of history as of a process of ensuring economical wellbeing and to thrust the public opinion on this thought. The Belarusian SSR was the starting point of Belarusian Statehood, because then Belarusians “obtained” their republic. Moreover at that very time Belarus “became the most internationalist country” (the total consolidation of Russian language) and “was the bravest republic” (World War II). It was also “the most educated nation as being an assemblage department of the whole Soviet Union” as well as “the most diligent and therefore the richest nation in the Soviet Union”.

In order to avoid deeper schism within the Belarusian society Shevtsov suggest to think about identity of Belarus as built on disasters. In 1991-1994 the most important history issues has been associated with two words: Kuropaty and Chernobyl. The political debate about those two historical disasters started even before the Belavezh agreements were signed. In the Kurapaty area on the outskirts of Minsk around two hundred and fifty thousand people who resisted the Soviet regime and were murdered by the NKVD from 1937 to 1940 and buried in this burying ground. The other disaster is more recent. On April 26th, 1986 the disaster took place in Chernobyl Nuclear Power Plant. Although Chernobyl was a Ukrainian city; Belarus was the country most affected by

the disaster. The consequences of the Chernobyl disaster were belittled by the Soviet government. The disappointment of the politics of Soviet Union and mostly Russian politicians responsible for the liquidation of the consequences of the disaster helped Belarusian to distance them from Russia and Ukraine just after the official independence and to securitize this issue, which could be helpful to legitimize the claims for the compensation, but as well as escalating the conflict between those three countries.

The attitudes toward those two historical disasters changed dramatically under the Lukashenka rule, the importance of Kurapaty is minimized and the people's participation in the commemorative actions of "Chernobyl Road" is considered as the action that could damage public security. In Belarus the ruling regime neither tries to securitize the history or national symbols *per se* nor tries to differentiate Belarusian identity from any other identities. Contrary, the regime is trying to ban the alternative way of interpretation of history or other language than Russian. Questioning the dominating narrative of history or using Belarusian language or complains about the Soviet style national symbols among the officials are/could be understood as the disloyalty to regime. Those acts of the state can be analyzed as the conscious elite's move towards certain identification and the aim to create the same consciousness within the society. The outcome of the "historical free-thinking" of the European Humanities University is well known to Lithuanians who gave this University a shelter in their country.

There is a different language situation in Belarus and Ukraine. Russian language predominates in Belarus. During the soviet times russification process here was more intense, Belarus language is very close to Russian, the "Belarusification" process in 1991-1994 was very radical and Lukashenka pursues two way language polity: firstly, he institutionalized through constitution, laws and media usage of Russian, secondly, Belarusian language is attributed to political opposition and worst stereotypes of nationalism. In Ukraine the dissemination of the dominating history narratives and the everyday language through the country do not depend on the political affiliation. On the contrary, it has a lot of to do with the ethnic background and geography (living place). It is worth to note that the spread of Russian speaking population in Ukraine mostly the same as the concentration of the industrialization. Although the spoken language does not influences the affiliation to the state and its institutions. It is interesting to note that the number of the Russian users is decreasing; this is due to the long term language policy, implemented under all presidents of the country.

The motivation to choose one language or another depends on the living area, i.e. local identity. The most important identification aspect is place of living (44.4 per cent), one third identify themselves with the Ukraine, and only 15 per cent identify themselves with the region. On one hand, the local identity is enforced through regional division in Ukraine. In southeast Ukraine mainly dominated by Russian speaking people, but majority of them consider patriots of the country, and Ukraine is their motherland. But only 8 per cent of the population would like to study Russian and only 41 per cent thinks that the status of Russian language should be upgraded. Majority of the Russian speakers associate less themselves with Ukrainian culture, they give priority to Russian or Soviet cultures, but not common Slavic culture. On the other hand, the number of the Russian language secondary schools is decreasing since 1997; the number of those who believes that Ukrainian culture will dominate in the future is increasing.

Belarusian local identity does not lead to the enforcement of different cultures or languages, Contrary, the concept “tuteishashch” (localness) was developed in the end of 19th century, beginning of the 20th century to describe those people who live in the certain area, mostly nowadays Belarusian territory. Independently from the ruling nation (Lithuanian, Polish, and Russian) or ruling regime the people were speaking the mixed language (mixture of the neighboring languages and Belarusian), but the national identification was not of the great importance. Domination of “Tuteshashch” leads towards of the difficulty of the formation of common national identity in nowadays Belarus. This conclusion was quite popular in the first part of the 20th century.

The other identity line more visible in Ukraine than in Belarus is religion. In Belarus we have the domination of Russian orthodoxy, the Catholicism and Protestantism are not able to challenge this domination. The national identity is influence only marginally by religious groups in Belarus: in absolute numbers the Protestant community is growing, but it not exceeds 5 per cent of population, and stereotypically the Catholics are considered more Polish or Lithuanian than Belarusians. In Ukraine there is a competition inside the Orthodoxy: the biggest part of the Orthodox communities is loyal to Russian Orthodox Church, the smaller part of communities attributes themselves to Ukrainian Orthodox Church and there is small number of the Orthodox Episcopal Church. This split has roots in late 70s, when the hierarchs of Russian Orthodox Church allowed certain institutional autonomy for Ukrainian believers. According to some authors this was the first and probably the only time, when the Russian Orthodox church good play at least some role in promoting independence of community of Ukrainian believers. The intentions to create

national Orthodox Church have not been realized since the recognition of the state independence. It is considered that this could lead to the buildup of national consciousness of Ukrainian believer and move from Russia's influence. The difficulties to unify the orthodox communities are related with geographical diffuse of them: majority of the Russian Orthodox communities are located in the Eastern and Southern parts of Ukraine, which correlates with the domination of Russian language and culture.

The third part of the dissertation is "Russia as the main actor describing external identity formation factors in Belarus and Ukraine". In this part the main attention is given towards the Belarusian and Ukrainians relations with Russia.

In the first subdivision of this part of the dissertation, the reasons, why Russia is such an important actor describing external factors of identity formation in CIS countries are analyzed. This is done through the overview of the place of Ukraine and Belarus in the Russia's identity formation is analyzed. The majority authors agree that the CIS countries are considered as part of Russian identity within the popular understanding and within the official discourses. There are several reasons for that: firstly, ideological understanding of the unity of three nations of Eastern Slav; secondly, historically now independent states had been part of one state with Russia; thirdly, Russia still has empirical ambitions or as a big state needs certain *Lebensraum*, finally, ethnic Russian diasporas in the CIS country remains one of the officially declared main reason to have as close relations with those newly independent states as possible.

The other issue broad up in this dissertation is the ways and tools how Russia can maintain its influence on formation of national identity in neighboring Belarus and Ukraine. First, the present of Russian in the CIS states are institutionalized: it is implementing official programs, which promote Russian culture and languages, as well as support NGOs and Russian speaking media. Second, the possibilities to promote the ethnic clashes are used by Russia via promoting the ideas of separatism in Crimea or ethnic intolerance in Ukraine. Third, Russia is using the Orthodox Church to influence public opinion to promote the idea of the pan-Slav unity and to form geopolitical consciousness. Forth, Russia is using the Russian speaking media to spread the pro-Russian information as well as misinform about the real situation in Russia and the Western countries. Finally, the economy and energy recourse are used to blackmail the governments, which are dependent on social stability.

In this part it is discussed that the Belarusian foreign relations are influencing state's identity not via mutual understanding of interacting actors, but are based on material needs of Belarus and material factors are much more influential in the process of Belarusian identity formation, at least the one which is supported by government. As it is clear from the second part of the work Belarusian internal identity is built on factors with material nature – political institutions do not implement any policy of Belarusization and the loyalty of the citizens are built on the Soviet style ideas of economic stability and wealth assured only by state and by certain regime. Economical and energy dependence on Russia supports such promotion of economy based identity – “the other” is considered as a friend or even “like us” if and only if it is helping to ensure the economic wealth.

There is a dominating opinion that in Belarus *homo-sovieticus* is the main identification pattern based on dependency on the state and its social system, nostalgia about the Soviet Union and its attributes, as well as reliance on the Soviet style social networks: nomenclatorial hierarchy, gray economy and a fear as emotional atmosphere.

The public opinion polls carried before and after the energy crisis in late 2006 and early 2007 shows the reevaluation of Russia like “us”. The number of respondents answering positively to the questions if you support the unification of two countries (Russia and Belarus), if you think Russians is still “brother nation” of Belarusians was decreasing quite drastically, but the more surprising issues is that the number of respondents who would consider choosing personal economical wealth instead of the independence raised even more. Zaiko suggests calling such persons *homo economicus*, the ones who do not care about anything but survival. Therefore, the attempts of social mobilization using political arguments are condemned to failure.

Those relations between Russian and Belarus changed at the beginning of 2007. After winnings presidential election for the third time Lukashenka, Russia decided to start offensive energy policy in order to ensure its own economic interests. Facing energy crisis encouraged Belarus to introduce the concept of a “new foreign policy” as a way to mark its independence from Russia, which was essentially based on such dimensions as promoting the efficiency of domestic energy producing and saving, diversifying its foreign energy supplies by fostering closer ties with energy-rich countries and adopting a pro-EU discourse in official declarations, asking for closer cooperation with the EU in several mutually beneficial fields, namely energy. Although this did not lead towards the changes of public opinion: Russians is still considered as the friendliest nation.

No doubts that Belarusian public consciousness consider Russia as more friendly than European, especially having in mind the Belarusian reliance on what they hear on TV and see in the press, without the no influential independent media. Belarusian disassociation from Russia gets easier each time Russia threatens to stop subsidizing the Belarusian economy or energy sector. If we start to analyze the statistics of the perception about history, describing the value of independence or the value of associating with Russia or Europe, we can see a strange correlation between the differences in numbers comparing different periods of time. If the questions about importance of economic improvement and national pride are asked in the period of stability the answer would be in favor of material wealth. If we ask the similar questions during the elections period and especially post-election periods we would find out that the ideal factors are reflected in the answers. The same could be told about the “Europeanness” or “Russianness” of Belarus people.

The answers to the question “What is more important to you, economic improvement or national independence?” in Belarus are quite obvious – 62 per cent favors economic wealth to 25 per cent independence. Even among those who support opposition not Lukashenka 51.4 per cent favors life improvement to independence (Ioffe, 2007). The dynamics of answers has not changed and we can see certain correlation between the economic events and trust and loyalty in the state and nation as such.

The public opinion has become extremely sensible to the slightest economic fluctuations for the last years. Just after the presidential election and all political rhetoric the number of “patriots” has raised, but the gas crisis indicates the pragmatism coming back. During the steady increase of income (from the end of 2003 until the end of 2006) the choice between economic pragmatism and independence stably shifted to the latter. However, in September a reverse tendency began to show – the share of pragmatics increased 10.9 per cent, and the share of patriots reduced virtually as much. Once-famous Soviet principle “May our dear country live and we do not care about anything else” is to all appearances losing its topicality (NISEPI, 2008a).

Considering the importance of political nonmaterial factors for the formation of national identity of Belarus, Russia uses Russian language media to present its interpretation of the bilateral and multilateral relations between two states as well as in other countries and international organization. The pro-Russian ideas are quite wide spread because of the high trust in the media in Belarus. On one hand, the political institutions within Belarus creates better opportunities for pro-Russian media, on the other hand, the broadcasting is centralized in Belarus so in the face of crisis

Belarus is able to turn off all the unfavorable media channels as well as government has the possibility to censorship all the Russian speaking programmes, including news.

Belarus is not the open country for cultural influences. Russians in Belarus do not consider themselves as national minority, there never ever have been any issue about the rights of Russian compatriots or Russian speaking population raised by Russian government or NGOs. The common – Russian language creates opportunity of the spread and better understanding of the Russian culture. The public opinion polls show that although majority of Belarusian consider themselves as part of Belarusian culture, the quite high number of them still affiliate them self with Russian culture. Analyzing the change of young people opinion, it is worth to note, that people till 29 years are keener to affiliate themselves with Russian culture. Belarus' economical wealth is almost absolutely dependent on relations with Russia. This evidence could be seen while analyzing the behavior of Belarusian and Russia's leaders, who have sparred over the extent and type of hierarchy between them. Furthermore, an exclusive focus on a common ethnicity cannot explain the path of Ukraine another Slavic state, which its leaders have pursued a slow crawl toward Western policies while keeping Russia at arm's length. Belarusian-Russian relations are based primarily not on cultural similarities or the common perception of Eastern Slavic identity, but on more material interaction between the two.

On one hand, this data confirm the official myth about "the united Belarus people" to a certain degree. From the point of view of the need for improvement of Belarus economic position it is really so. On the other hand consolidation of the society on such "ideological" foundation is extremely unstable, though (NISEPI, 2007). For example, according to the surveys conducted in early 2006 by the agency *Eurasian Monitoring*, 47.5 per cent of those probed in Belarus are entirely unworried about the possible loss of national distinctiveness and traditions. For comparison, only 28.2 per cent of respondents in Russia and 33 per cent of Ukrainians are in that category (Ioffe, 2007).

As for Ukraine, Russia is the most influential through the nonmaterial factor of identity formation because of Russian aims to influence Ukrainian domestic political process as well as to mobilize Russian minorities through the promotion Russian language and culture. The cultural affiliation in Ukraine is reflected through public opinion about the future development of foreign relations – to promote cooperation with CIS countries or with the Western democracies. In 2005 around 39 per cent of respondents related their future with the CIS countries, 29 per cents – with

the European countries, and 23 per cent with both of them. Polls conducted in 2000 showed that only 8 per cent of Ukrainians usually think about themselves as Europeans, in Belarus this number is twice as high, 26 per cent of respondents in Ukraine sometime think about themselves as European and 34 per cent of respondents in Belarus sometimes think about themselves as Europeans. But the diffusion of European-mindedness is analyzed on regional bases shows different perspective: in the Western Ukraine more than 40 per cent think about themselves as European and in the Eastern part of the country there are only 18 per cent “pro-Europeans”. It is worth to note, that in South-East Ukraine respondents are keener to affiliate themselves with Russia and CIS, but the explanation that they are less “Ukrainians” is not exact: absolute majority of the Ukrainian citizens thinks about themselves as patriots of their country.

Although despite an active policy of Russia to disseminate its language and culture, it is obvious that the Ukrainian national identity has been shaping towards the Ukrainian than the pro-Russian one, because the number of people who think that the Ukraine with Russia should interflow into one state has settled to 30 per cent and this figure has had a trend to go down, especially bearing in mind more positive attitudes towards European states and the EU. The question, which factors have mostly stipulated disagreements between Russian and the Ukraine, over 50 per cent of the Ukrainian experts answered that they have been related either to the Ukrainian aspiration to break out from the influence space of Russia or with Russia’s wish to keep the Ukrainian in its influence. The citizens of the Ukraine are convinced (though their conviction has been ranging slightly on yearly basis) that Russia should remain their priority partner of foreign policy (about 41 per cent), nearly one third would like to see the EU as such a partner and just 12 per cent the CIS states. However, there are considerably less people who want to move to Russia – 12.4 per cent. (In 2005 there was 9.4 per cent) than those wanting to live in western states.

As Munro has noticed it has been very hard to find rigid correlation among political attitudes and geopolitical selections, especially to prove that a political elite’s selection makes an influence to a formation of public geopolitical attitudes and identity in terms of other sachems. Political factors of nonmaterial nature i. e. geopolitical trends dictated by the topmost state figures, the state’s ideology and valuables that the state and its citizens should follow are the rarest investigated factors of the identity formation.

On the other hand, until the very Orange Revolution in 2004, Mr. Kučma and Mr. Kravčuk have managed to design a peculiar power pyramid, which has encompassed not only control of all

the power institutions, but subjection of mass media and economy to political goals. Therefore, it is no wonder that the external influence is not so complicated both to the identity and domestic policy or even security under the existence of stable and centralized power. It is sufficient to convince the elite, which would transmute these external factors into part of the internal system. The question is how the influence of external factors to the identity formation manifests during the establishing democracy and after radical changes of the political elite's attitudes. This question, first of all, is related to consistency of the foreign policy attitudes, which the Ukraine should observe firstly in terms of Russia – or they have remained the same after 2004.

There have been one third of the people who thought that the Ukraine should interflow with Russia until 2001, though their reduction trend has been observed since 2000. The foreign policy attitudes have reflected the fact, why the elite of the Ukraine has been balancing between east and west or Russia and the EU for a long period. During the last decade about half of the Ukrainians used to give their voice for the friendly relations between two independent states - the Ukraine and Russia. Thus, the co-operation with Russia has not been really understood as a threat to the country's security or its dissolution. Besides, some authors have noticed that Russia could raise a real threat to the national security of the Ukraine and its territorial integrity only in the case, if a real integration of Russia and Belarus took place. Such integration, at least, at the level of declarations should have a goal to expand, especially bearing in mind that it was offered for the Ukraine to join at the outset of the establishment of this union. Despite the possible future scenarios, there has been no trends of clear orientation towards the west: If it has been asked by submitting two alternatives, in this case, the selection between the two alternatives has not differed much from the one of Belarus: In 2003 55 per cent gave voice for the improvement of relations with Russia and 45 per cent with the western states.

Intentions of a fraternal Slavonic nation in respect of the Ukraine is understandable to the society as substantiated on the arguments of the material influence, because economic and power supply relations, influence to local mass media have been treated similarly. Trust in Russian political establishment has been reduced not only by the failed attempts to influence the political situation of the Ukraine during the Orange revolution, but the unchanging critical attitudes of the Russian political elite in respect of the power of Ukraine even after several passed years. The mass media sources, close to the Kremlin, and political analysts have been successfully publishing books and articles, where such narratives as “orange technologies”, “anti-constitutional takeover”,

“platitudinous Ukrainian nationalism” and etc. have been dominating. It has resulted in an objective of Russia to split the political elite of the Ukraine, adverse-spirited against it, by choosing the party with whom negotiations regarding the military co-operation will be conducted and who is going to be a suitable negotiator on the power supply issues.

As the Ukrainian specialists, Mr. Andrew Wilson, Mr. Dominique Arel and Mr. Tar Kuzio, have noticed that the Orange revolution has had the major influence on the geopolitical selections and it has showed the influence of the political factors to the formation of the national identity. Until 2004 the geopolitical uncertainty of the Ukraine has been substantiated upon an aspiration to strengthen the statehood, ensure the territorial integrity and economic self-sufficiency. It has cause balancing of Kiev between east and west. The so-called multi-vectority of the foreign policy of the Ukraine, to a larger extent, has manifested as an inconsistent attempt to stay in their Great Neighbours’ foreign policy agendas.

In the face of the economic crisis in 1994 about 34 per cent of people of the Ukraine on the average thought that the Ukraine and Russia should constitute one state, later this figure started going down. Last time it reached a similar level – 36 per cent. It started going up only in 1998, during the economic and financial crisis in Russia. An approach towards the Ukraine and Russia as the two different states has been changing respectively. Since 1998 to 2001 the number of people who thought so increased from 50 to 58 per cent.

As Mr. Shulman has noticed, on the basis of an analysis of regression statistics, that the state’s success in the Ukraine is defined through an economic success. However, the economic failures have not reduced the Ukrainians’ faith in the existence of the Ukraine as such: The number of people who think that the Ukraine is really independent has been increasing: In 2004 there were 38per cent, but even 49 per cent who thought on the contrary; in 2005 these figures acquired a mirror reflection: 49 per cent thought positively and 37 per cent thought that the Ukraine did not reach the real independence.

In fact, in 2006 such trends of trust in independence did not continue (except the Western Ukraine): Total country’s average again returned to an incredulous side - 35 per cent optimists in the real independence and 52 per cent pessimists. Approximately the same figures were also in 2001. So, the material economic factors have not allowed explaining the Ukrainians’ identity, on the contrary, faith in the real country’s independence increases not due to a growth of an economic welfare, but when the political changes occurred in 2004 – 2006.

It is likely that the trust in the independent Ukraine reduced after the Orange revolution and Mr. Juschenka and Timoshenka's inability to agree on more rapid economic reforms and ensure the equal rules to all players regarding participation in the market. It should be noticed that such an inability of these political leaders to manage society effectively is not only the result of their very political actions. Radical political changes have influenced not only mobilization of the national consciousness and political society as well as its participation in politics, but it has also raised a Russia's negative response. In January of 2006 Russia restrained the import of the Ukrainian meat and dairy products. It should not be even mentioned that at the outset of 2006 the gas supply to the Ukraine was dissolved, the existing agreement regarding the supply of metallurgical, agricultural and defense commodities were restricted giving reasons that Russia had to defend its own manufacturers' rights.

Some authors have claimed that the reforms within the CIS space have always associated with west. Therefore, their failure has resulted in a larger influence of Russia, meanwhile their successful implementation may help making a lodgment for the European identity of the Ukraine. These authors have as if presumed that the stronger shall be the economy of the Ukraine and Belarus, more people are going to start associating themselves to Europe. The major problem is to sustain the identification dictated by economic reforms as a European state and it has been hardly possible for a longer period, if neither trade really increases nor co-operation level of the Ukraine with the countries belonging to the Euro-Atlantic space changes (a membership or an associated membership in international organizations, formal and informal participation in political and security discussions on the inter-state level).

Conclusions

1. After analyzing the propositions of realism and neo-liberalism paradigms as well as constructive access regarding the identity and its formation it is being affirmed that each of these theories analyze only the separate groups of factors: realism has paid most of the attention to geographical and military factors and, first of all, to their external dimension, meanwhile neo-liberalism to economic and cultural factors (as well as to the external dimension), constructivism to political, cultural and internal factors. Studies of nationalism, in a broader sense, have been analyzing separate factors; therefore, in order to explain a process of the identity formation thoroughly, it is mandatory to perform an analysis of

- various authors' works. On the basis of the analysis of these theories, the six groups of factors influencing the identity formation have been distinguished in the thesis: Geographical, military, legal, economic, political and cultural. Bearing in mind the differences of theoretical access premises, the identity factors have been divided into material and nonmaterial as well as internal and external ones.
2. After a thorough analysis of the factors shaping the national identity in Belarus and the Ukraine has been performed, it may be stated that the analysis of single factors forming the identity has been less effective than the investigation of all the factors from the six groups. Only the investigation of all the identity factors *in corpora* allows making more exact conclusions on what basis the identity of the post-soviet states has been shaping. In other words, by investigating only the cultural factors it may be concluded that the identity in Belarus has not been settled, meanwhile ignoring the political factors it may not be explained why the definition has been changing (changed) in the Ukraine. Therefore, a systematic investigation of all the possible identity factors is mandatory.
  3. After analyzing the context of the CIS states' nascence and historical experiences of the national politics, the formation of the national identity may not be detached from the process of state-building in this thesis. The states, in this case, have been one of the major sachers, because they have had material and symbolic resources not only to promote the identification process, but also develop the very identification categories, and, in some cases, even to institutionalize this process.
  4. Material, geographical, military, economic factors and material aspects of political and legal factors within the CIS space have been of utmost importance, because they are legitimacy security foundation for these states. A Soviet national politics and absence of the market links, exiguous existence experience as an independent state formation, unskillful process of a struggle for the independence – all this has been tightly related to the process of the identity formation with the statehood building.
  5. Both internal and external legal factors have more depolarized than separated the analyzed cases of Belarus and the Ukraine. Both states have gained their independence due to the so-called Belovezh agreements, meanwhile the struggle for the national liberation or independence has not been a massive phenomenon. A provision regarding inviolability of

- the borders has caused the breakdown of the Soviet Union into the separate states pursuant to the administrative partition limits.
6. The influence of the geographical factors has differed in Belarus and the Ukraine. A regional division of the country into the economic and linguistic regions has been more important in the Ukraine. A change of the society's attitudes has showed that the Ukrainian culture is going to dominate in the future despite the geographical separation. The internal and external geographical factors of the identity formation have been equally important in Belarus. On the other hand, a "tuteishashch" definition of themselves has been omnipresent in the country i.e. the definition of themselves pursuant to the residential area, but not to the national, state or ideological dependency. However, the largest influence upon the formation of the national identity in Belarus has been made by external geographical factor – Russia's economic influence and power supply dependence as well as material aspects of the political factor – an active role of Belarus in the CIS, it has been tried to retain a nonentity of the existence of a Soviet state.
  7. The influence of cultural and political identity formation factors in Belarus has differed from the Ukraine. All the competing statehood discourses in the Ukraine has appealed to the same historical experience – Kiev Russia, meanwhile the power and opposition's statehood discourses in Belarus have appealed to completely different historical events: power to the Soviet Union and opposition to the Grand Duchy of Lithuania.
  8. The cultural factors in the Ukraine (language, culture, traditions, interpretations of the Middle Ages and XX century) have been the factors constituting not only the nation, but the state's independence as well. Therefore, dissemination of the Ukrainian culture has been one of the major national priorities in the state's politics, despite the changing ideology supported by the country's leaders. Not the used languages, but an issue related to a language status in the Ukraine may be tightly linked to the political factors.
  9. The political factors have been intertwined with the cultural ones in Belarus: A political ideology has stipulated the limit for historical and linguistic discourses. The usage of a language and an alternative interpretation of the history have been politicized. A domination of Soviet myths has prevented the nascence of the nationality elements in the national identity. Besides, loyalty to the state has been secured through the economic welfare.

10. Without the existence of national affiliations, the selection of the used language in Belarus has been caused by possible sanctions and inurnment, but not such valuables as the motherland's language. The principal language of the power's monopolized national mass media has been Russian, the other the most popular information channels have been the Russian television and internet web-sites. It has governed to the attribution of themselves to the Russian culture and a reducing cultural peculiarity.
11. The influence of Russia as a figure, which has defined the external identity formation factors in Belarus and the Ukraine should be assessed as ideological-cultural and political-and material – through the usage of geographical and economical leverages.
12. The cultural external factors have been important both in Belarus and the Ukraine. The most important external cultural factor in these countries has been dispersion of the Russian culture. Russia has been acting not only by subconscious cultural attractiveness as the Great brother, as a source of the Slavonic unity, but such a foreign policy has been maintained which aimed at taking advantage of the available material resources to influence the identity formation in the neighboring states. It has not been responded negatively to the cultural external factors in Belarus, on the opposite – more favorable conditions have been made to their operation than in respect of any other sachems. The Russian language has been dominating in the public discourse. Unequal power and opposition's competition in Belarus has not ensured a cultural alternative against the Russian one.
13. The political factors of nonmaterial nature in the Ukraine has specified "other" definition: As the official talking about the relations of the Ukraine and other external sachems has been changing, it has been possible to observe an appropriate alternation of the society's opinion, defining how such a sachem as Russia is understood, how it has described itself in relation to Russia, what relations should be maintained with Russia and other international sachems, in the end.
14. The Influence of the Russian culture has been welcomed controversially: cultural external factors for the formation of the Ukrainian identity have been significant as capable of determining the selection of the language, culture and practiced traditions. However, an active cultural and even so political influence of Russia through the Russian diasporas and the Russian-speaking material support has caused the need of more severe dissociation from it for the Ukrainians.

15. The economic factors have had the largest influence in Belarus. Though, by the increasing of the economic and social tension the skepticism in respect of the very state has also been increasing both in Belarus and the Ukraine, in case of the selection between the personal welfare and the country's independence in Belarus, where the loyalty to the state against the personal welfare security has been dominating, all the age groups have given their priority to the welfare, even the youth, which has been born in the independent state; meanwhile in the Ukraine it has amounted to 20per cent.
16. The influence of the political factors of material nature has determined that, if the consistent Ukrainization takes place through the education system in the Ukraine, the popularity of the Ukrainian language shall be promoted, the language differences shall be reducing and it is going to intensify the significance of the cultural factor in the national identity of Ukraine.
17. A tenuous influence of the cultural factors and considerable importance of the economic ones may have negative consequences not only to the formation of the national identity, but to the statehood building as well: An economic state's weakness may shake the state's legitimacy foundations and the civic community's want to identify itself with the state incapable of securing the economic welfare, but, , to select the external sachems as an identity foundation, capable of taking care with the economic welfare.
18. A list of the factors forming the national identity in Belarus in a priority order: economic, political (more material nature than nonmaterial one), military, geographical, cultural and legal. A list of the factors forming the national identity in the Ukraine in a priority order: cultural, political (more nonmaterial nature than material one), economic, geographical, military and legal.
19. This investigation may be continued by further investigating whether an analysis of the national identity factors *in corpora* may help explaining the differences of the identity formation in the other CIS countries.

DISERTACIJOS SANTRAUKA

XX a. pabaiga ir XXI a. pradžia yra paženklinta dviejų įvykių, kurie daugelio tarptautinių santykių specialistų yra vertinami ne tik kaip pakeitę daugelio pasaulio šalių raidos kryptį, bet ir kaip lūžio laikotarpis pačiai disciplinai: tai Šaltojo karo pabaiga bei rugsėjo 11 d. teroristiniai išpuoliai JAV. Sovietinės imperijos žlugimas reiškė dvipolio pasaulio pabaigą. Po šių įvykių tarptautinių santykių raidos prognozė tapo dar sudėtingesnė, atsirado naujų aiškinamųjų faktorių, kurių jau nebegalima ignoruoti.

Sovietų Sąjungos žlugimas ir rugsėjo 11 d. yra svarbūs įvykiai tuo, kad pabrėžė ne materialių, bet idėjinių, sunkiai apčiuopiamų ir išmatuojamų faktorių įtaką tarpvalstybiniam santykiams. Viena vertus, po Sovietų Sąjungos žlugimo nusiritusi nacionalizmo banga Balkanuose, Rytų Europoje ir Vidurio Azijoje paskatino valstybių fragmentaciją į naujus politinius darinius (Kosovo nepriklausomybės paskelbimas tik 2008 m. rodo, kad šis procesas vis dar nesibaigia). Kita vertus, JAV įsitraukimas į kovą prieš nevalstybinius tarptautinių santykių veikėjus, kurių neriboja nei valstybių sienos, nei geografiniai atstumai, dažniausiai save apibrėžiančius per tam tikrą tapatybę (religinę, etninę), atskleidė, kad globalizacija ir valstybių tarpusavio priklausomybė didina jų nesaugumą ne tik viena kitos atžvilgiu, bet ir naujų tarptautinių santykių veikėjų atžvilgiu.

Abu šie įvykiai paskatino peržiūrėti identiteto, arba tapatybės, klausimo reikšmę tiek tarptautinių santykių teorijoje, tiek praktikoje. Bandymai paaiškinti, kodėl žlugo Sovietų Sąjunga, arba kodėl teroristai įvykdė išpuolius prieš JAV, įtvirtino abejonę, kad, viena vertus, ar valstybės, kaip vientiso ir nedalomo tarptautinių santykių analizės objekto, apibrėžimas atitinka realybę. Kita vertus, suabejota ir tarptautinių santykių veikėjų motyvacija: ar iš tiesų tarptautinius veikėjus skatina veikti vien tik siekis padidinti galią, ar vis dėlto toks veiksnys, kaip tam tikros tapatybės susiformavimas, gali paskatinti tarptautinius veikėjus imtis tam konkrečių veiksmų. Ir pirma, ir antra abejonės nepaneigė valstybės kaip tarptautinių santykių veikėjo egzistavimo, tačiau kitų veikėjų ar valstybės viduje egzistuojančių individų grupių identiteto apibrėžimas ir aktyvus tapatybės realizavimas tapo itin svarbus tarptautiniuose santykiuose.

Tapatybės klausimą imta sieti ir su kitais tradiciniais tarptautinių santykių disciplinos klausimais: saugumu, konvencinių ir nekonvencinių ginklų naudojimu, naryste tarptautinėse organizacijose, užsienio politikos sprendimų priėmimo procesu ir pan. Kaip pastebi Brubaker ir Cooper, tapatybės sąvoka yra labai plati, bet kartu ir beviltiškai daugiaprasmė. Vertinti tapatybę

kaip kintamąjį, kuris galėtų paaiškinti ir leistų prognozuoti tarptautinių santykių ir tarptautinės sistemos raidą, yra dar sunkiau. Irina Bugrova teigia, kad identiteto klausimo kėlimas tarptautinių santykių kontekste yra susijęs su dar bent trimis problemomis: pirma, ar identitetas yra susijęs su tarptautinės aplinkos formavimusi; antra, ar identitetą galima vertinti kaip lemiantį kintamąjį, ar tik kaip vieną iš galimų veiksnių; trečia, ar tarptautiniai santykiai lemia identiteto formavimąsi ir jo evoliuciją. Be šių klausimų taip pat galima iškelti dar vieną, susijusį su tapatybės analize tarptautinių santykių kontekste. Tai analizės lygmens klausimas.

Valdymo sistemos, egzistavusios daugiau nei 50 metų, žlugimas bei tautinių nuotaikų įsigalėjimas lėmė tarptautinių santykių specialistų dėmesio pokytį: vietoje empirinės materialinių resursų analizės daugiau dėmesio imta skirti kultūrai ir identiteto aiškinamajai galiai. Akivaizdžiausiai pasikeitė buvusių Sovietų Sąjungos valstybių analizės kryptis: daugeliu atveju demokratijos plėtros, skirtingos ekonominės raidos, galimybių įsitvirtinti tarptautiniame kontekste negalima paaiškinti neanalizuojant šių valstybių tapatybės.

Nepasitelkus tarpparadigminio požiūrio sunku paaiškinti procesus, vykstančius postsovietinėje erdvėje, kur vyksta materialiais kriterijais apibrėžiamas valstybės ir jos institucijų kūrimo procesas (per valstybinių sienų įtvirtinimą, administracinį suskirstymą, pilietybės teisinį reguliavimą) ir idėjiniame lygmenyje siekiama užtikrinti gyventojų lojalumą kuriamai valstybei (per valstybės idėją, tautos apibrėžimą). Šį dvipusį procesą apsunkina dar ir tai, kad postsovietinėje erdvėje susikūrusios valstybės yra daugiatautės, kurios susiduria su iššūkiu atgaivinti savo tautinį identitetą ir nacionalinę kultūrą, be to, patiria spaudimą užtikrinti ir tautinių mažumų, o ypač rusų tautinės mažumos, saviraiškos laisves. Kiekviena iš pusių tokia konkurenciniame kultūrų ir identitetų susidūrimo naudoja įvairius metodus. Švietimo politika ar kalbos politika, manipuliacija nacionaliniais simboliais, nacionalistinė valdžios ar opozicijos lyderių retorika, net socialinė ar ekonominė politika – yra tik dalis įmanomų instrumentų. Viena, kai valstybės viduje tiesiog istoriškai susiklostė daugiatautė situacija ir ji konstituciniais metodais gali išspręsti kultūrų ir tapatybių sugyvenimo klausimus; kita, kai dėl tautinės identifikacijos ir vienos iš kultūrų dominavimo vyksta konkurencija ne tik šalies viduje, bet ir tarpvalstybiniu lygmeniu. Pirmuoju atveju nematerialūs faktoriai veikia identiteto formavimąsi, ir tai yra ilgas, dažnai nenuoseklus ir beveik niekada nesibaigiantis procesas. Antrasis atvejis, kaip ir bus siekiama atskleisti šiame darbe, liudija, kad identitetas gali būti formuojamas pasitelkus materialias struktūras: teisinę sistemą, jėgas, švietimo, ekonomikos ar net religines institucijas.

Šiame darbe siekiama išskirti ir sugrupuoti visus galimus vidaus ir užsienio politikos veiksnius, galinčius veikti šalies tapatybę. Darbe siekiama atskleisti, kaip vidiniai materialūs (ekonominė ir institucinė struktūra) ir nematerialūs veiksniai (istoriniai mitai ir patirtis, valstybingumo tradicijos, kalbos vartoseną) kartu su atitinkamais išoriniais materialiais (prekyba, energetika, tarptautinės organizacijos) ir nematerialiais (bendra istorinė patirtis, bendra kalba ir kultūriniai panašumai) veiksniais formuoja dviejų valstybių – Baltarusijos ir Ukrainos – tapatybes. Disertacijoje neapsiribojama tik vienos prigimties (arba materialių, arba nematerialių) veiksmų analize, tikintis, kad tai padės geriau atskleisti dviejų atvejų tapatybės formavimosi skirtumus. Be to, tokia plati analizė leidžia sudaryti išsamesnį prioritetinį tapatybės veiksmų sąrašą, padedantį prognozuoti analizuojamos valstybės geopolitinę orientaciją bei numatyti sąlygas, kurioms esant toji orientacija galėtų keistis. Įgyvendinus tyrime iškeltus uždavinius, būtų įmanoma įvertinti, kaip NVS valstybių kai kurie tautinio identiteto aspektai – valstybingumo patirtis, kalbos naudojimas, valstybingumo tradicijų kūrimas ir jų išlaikymas – veikia jų galimybes konsoliduoti gyventojus valstybės viduje bei užsitikrinti nepriklausomybę nuo Rusijos. Atsakymai į šiuos klausimus sudarytų sąlygas ateityje tyrinėti tokias valstybių užsienio politikos praktikas, kai identiteto formavimas ir performavimas yra tik priemonė kitiems politiniams tikslams pasiekti.

Problemos ištirtumas. Kitų autorių darbų apžvalga

Atlikus plačią skirtingų paradigmų ir teorijų autorių darbų apžvalgą, nepavyko aptikti darbų ar sėkmingesnių analizės pavyzdžių, kuriuose būtų siūloma detaliai analizuoti visų keturių grupių – vidinius ir išorinius, materialius ir nematerialius – tapatybės formavimosi veiksnius ir juos dėti prioriteto tvarka. Šiuo darbu siekiama padėti tarpparadigminės tapatybės formavimosi veiksmų analizės teorinius pagrindus. Bandant konstruoti tokį platų analizės modelį, neišvengiamai remiamasi jau atliktais atskirų tapatybės veiksmų tyrimais, todėl išplėstinė tyrimų apžvalga pateikiama pirmoje darbo dalyje (žr. „Tarptautinių santykių paradigmos ir teorinės priegijos: tapatybės formavimosi veiksmų analizė“).

Kai kurie autoriai teigia, kad sisteminis požiūris į kolektyvinį identitetą pradėjo formotis dar senovės Graikijos polių atsiradimo laikotarpiu, kai graikų filosofai bandė apibrėžti, kuo polio gyventojai skiriasi nuo kitų. Kiti įsitikinę, kad identiteto ar savęs apibrėžimo klausimas į kitus socialinius mokslus atėjo iš psichologijos ir psichoanalitikos. Nepaisant tapatybės analizės kelio į tarptautinių santykių discipliną, šioje disciplinoje tapatybės klausimas ilgą laiką buvo

marginalizuotas. Realistams tautinė tapatybė visų pirma yra tik vienas iš galios maksimizavimo šaltinių, pasireiškiančių per visuotinę mobilizaciją ir visuomenės pritarimą vykdomai užsienio politikai (Morgethau, 1993, Mearsheimer, 1992, Lapid, Kratochwil, 1996, Buzan, Weaver, 1997, Legro, Moravcsik, 1999). Neoliberalizmas, arba pliuralizmas, išplėtė empirinio analizės lygmens problematiką ne tik valstybės kaip nevieningo veikėjo ar veikėjų skaičiaus prasme, bet ir tuo, kad įtvirtino valstybių tarpusavio priklausomybės idėją. Tarptautinių santykių specialistai (Keohane and Nye 1989, Sestanovich 1996) dažniausiai analizuoja valstybių ekonominę tarpusavio priklausomybę ir iš to išplaukiantį jų ekonominį saugumą/ pažeidžiamumą, tačiau pirmajame šio amžiaus dešimtmetyje išpopuliarėjo ir kultūrinės tarpusavio priklausomybės studijos, vadinamoji minkštosios galios analizė (Nye, 2004, Tsygankov 2006).

Nors šių paradigmu galimybės atsakyti, kaip formuojasi valstybių tapatybės, yra gana ribotos, tačiau, kaip bus atskleista pirmojoje darbo dalyje, jos vis dėlto pasiūlo kelis tapatybės formavimosi aspektus, kurių negalima praleisti ar nuvertinti. Realistai akcentuoja valstybės apibrėžimą per jos materialias – geografines, demografines, karines – charakteristikas, kurios jų tyrimuose labiau reikalingos galios matavimui. Šioje disertacijoje šios charakteristikos yra įtraukiamos į bendrą tapatybės apibrėžimą veikiančių faktorių sąrašą, ir kai kuriais atvejais jos gali pasirodyti itin svarbios. Neoliberalizmo paradigma leidžia kalbėti apie ekonominių bei kultūrinių veiksnių įtaką kolektyvinei tapatybei ir sudaro sąlygas kalbėti apie išorinius veiksnius, kurie veikia valstybės tapatybę priklausomai nuo pokyčių kitoje valstybėje.

Kaip pastebi D. Jakniūnaitė, tarptautinių santykių disciplinoje, nepaisant identiteto sąvokos populiarumo, nėra daug teorijų, nuosekliai bandančių suformuluoti požiūrį į valstybės identitetą tarptautinėje politikoje. Su konstruktyvizmo prieiga siejamų autorių darbai yra vieni sėkmingiausių šioje srityje (Hopf 1998, 2002, Kubalkova 2001, Frederking 2003, Adler 1997, 1998, McSweeney, 1999, Katzenstein 1996, Wendt 1998). Konstruktyvizmo siūlomos tapatybės tyrimo prielaidos yra svarbios šiam darbui, nes jos susieja valstybės tapatybę su užsienio politika ir tarptautiniais santykiais. Vis dėlto, išskyrus kelis atvejus, pavyzdžiui, Hopfą, Adlerį ir dar kelis autorius, konstruktyvistiniai tyrimai retai imasi išsamios praktinės atvejų analizės, be to, dėl dominuojančios postpozityvistinės faktų pažinimo sampratos materialių veiksnių poveikio tapatybės formavimuisi analizė iš konstruktyvistinės perspektyvos yra sunkiai įmanoma.

Nematerialių ir materialių, įsivaizduojamų ir empirinių, vidaus ir išorės, istorijos ir ekonomikos, įstatymų ir vertybių, simbolių ir mitų, kalbos ir religijos, jėgos ir įtikinimo veiksnių,

lemiančių tapatybės formavimąsi, analizę galima rasti nacionalizmo studijose (Gellner, 1996, Anderson, 1999, Graham Smith, 1998, Hutchinson, John, Anthony D. Smith, 2000), kurios Lietuvoje pastaruoju metu buvo nepelnytai pamirštos. Postsovietinės valstybės yra gana populiarus nacionalizmo studijų tyrimo objektas (Kuzio, 2002, 2006, Brubaker, 1998, Snyder, 1993, Barrington, 1997, 2006), todėl dažnai šios analizės tampa iliustratyviais pavyzdžiais tarptautinių santykių teoretikų darbuose. Platesnė nacionalizmo studijų tyrimų apžvalga, susijusi su tyrimo tikslais, pateikiama I dalies 4 skyriuje.

Lietuvoje paminėtini šie bandymai konceptualizuoti tapatybės analizę: Miniotaitė ir Jakniūnaitė, 2001, Statkus, Motieka ir Laurinavičius, 2003, Miniotaitė, 2006. Šiais ir kitais atvejais tapatybės formavimosi veiksniai nėra analizuojami tiesiogiai. Tikslingai Baltarusijos ar Ukrainos tapatybės formavimosi veiksniai Lietuvoje nebuvo tyrinėjami, tačiau netiesiogiai šių valstybių tapatybės formavimosi fenomenai yra aptariami: Vitkus ir Pugačiauskas, 2004, Sirutavičius ir Lopata, 2005, Nekrašas, 2006.

Kai kurių sąvokų apibrėžimai

Kaip jau minėta, tapatybės, arba identiteto, sąvoka yra daugiaprasmė. Ji gali būti suprantama siaurai – kaip savęs įvardijimas ir apibrėžimas. Tapatybė gali būti suprantama ir daug plačiau – kaip veikėjo interesų, elgesio motyvacijos pagrindas ar instrumentas, galintis paveikti kitų elgesį. Socialiniuose moksluose „identiteto“ sąvoka naudojama labai įvairiai, dažnai apibrėžimai sunkiai dera tarpusavyje.

Siekdami išvengti tokio tapatybės sąvokos neapibrėžtumo, Brubakeris ir Cooperis siūlo analizuoti ne identitetą, bet kalbėti apie identifikacijos ir kategorizacijos procesus. Šio proceso metu galima apibrėžti ne tik save ir kitą, bet ir analizuoti tai, kas lemia identifikacijos procesą. Šiame darbe naudojama Brubakerio ir Cooperio pasiūlyta dinaminė tapatybės sąvoka ir keliami jų pasiūlyti klausimai: kokie veikėjai skatina tapatybės formavimosi procesą, kokia yra tų veikėjų tarpusavio sąveika, kokie faktoriai ar veiksniai lemia identifikacijos procesą. Identitetas čia suvokiamas kaip kintantis veiksnys, kurį per grupės nuostatas galima fiksuoti tam tikrais momentais analizės reikmėms, o tų momentų pagalba nustatyti identifikacijos proceso raidos kryptis.

Būtina pabrėžti, kad šioje disertacijoje neatsisakoma identiteto dualumo sampratos: viena vertus, identitetas yra nuolatinė panašumų ir skirtumų dilema, kurios negalima išspręsti be konteksto analizės. Kita vertus, identitetas yra nematerialių ir materialių veiksmų sąveikos

rezultatas. Dualumas – labai svarbi identiteto charakteristika tarptautinių santykių kontekste: jeigu apie panašumą kalbama tam tikros bendruomenės, valstybės narių ar grupės viduje, tai apie skirtumus kalbama atibojant tą grupę nuo kitų grupių. Vidinė tarpusavio sąveika vyksta tam tikroje struktūroje, kuri yra paremta giminystės, socialiniais, kultūriniais ryšiais, taip pat valdžios, autoriteto santykiais ir net išivaizduojama naryste. Tai visų pirma nematerialūs faktoriai, sąlygojantys grupės savimonės formavimąsi, nors siekiant politinių tikslų gali būti naudojami ir materialūs – dažniausiai instituciniai – veiksniai. Išorinė sąveika yra svarbi nustatant grupės ribas: būtent „savęs“ atskyrimas nuo „kitų“ gali padėti apibrėžti bei padiktuoti tos grupės veiksmus. Vykdydamos užsienio politiką valstybės dažniausiai pasitelkia materialias priemones, kurios galėtų pakeisti tos grupės apibrėžimą ar nusistovėjusias mentalines ribas tarp dviejų grupių, tačiau ir nematerialių veiksmų – dažniausiai dviejų grupių diskurso persipynimas gali tapti lemiančiu apibrėžiant du kolektyvus.

Šioje disertacijoje dėmesys skiriamas ne pačios tapatybės analizei ar interpretacijai, bet būtent tapatybės formavimąsi įtakojančių veiksmų tyrimui. Kaip minėta, tapatybės veiksniai gali būti idėjinės (nematerialios) ir materialios prigimties. Tokia perskyra nėra visiškai nauja, tačiau retai naudojama įprastiniame tapatybės analizės diskurse. Modernistų grupei priskiriami nacionalizmo studijų teoretikai, įvedę materialius aspektus į tokio „nematerialaus“ socialinio fenomeno kaip identitetas analizę, visų pirma susiejo valstybės ir ekonominių procesų institucionalizavimo procesą su tautiškumu. Tačiau kokiai grupei – materialių ar nematerialių – veiksmų priskirti vieną ar kitą tapatybės formavimąsi įtakojančią faktorių galima tik pasirinkus tam tikrus vertybių skirstymo kriterijus. Rolandas Inglehartas suformulavo teoriją, kad priklausomai nuo valstybės išsivystymo lygio ir jos saugumo situacijos, visuomenėje išryškės tendencija rinktis materialias ar post-materialias vertybes. Analizuodamas visuomenės vertybių pokyčius po Antrojo pasaulinio karo Inglehartas padarė išvadą, kad kuo labiau visuomenė yra ekonomiškai ir technologiškai išsivysčiusi, tuo daugiau žmonių teiks pirmenybę ne ekonominei gerovei ar fiziniam teritorijos saugumui, bet tokioms vertybėms kaip demokratija, žmogaus teisės, nacionalinis pasididžiavimas ar tautinis sąmoningumas ir dalyvavimas valstybės gyvenime. Remiantis šia logika, tapatybės formavimasis vyks, ir jos reikšmė visuomenėje bus reflektuojama, jeigu bus užtikrinta ekonominė gerovė. Tačiau prieš pat Sovietų Sąjungos žlugimą stebime kitą procesą – valstybėje ekonominė krizė, o gyventojai vis aktyviau siekia realizuoti tautinius tiekus.

Vertybių analizė yra artimesnė filosofijai, tačiau ji padeda nacionalizmo studijų autoriams, tyrinėjantiems tapatybės formavimosi aspektus panašia logika grupuoti pasirinktus tyrimo objektus, t.y. tapatybės formavimąsi įtakojančius veiksnius. Pavyzdžiui, Anamarija Musa siūlo tapatybę formuojančius ekonominius veiksnius kaip ekonomikos augimas, monetarinė politika ir nedarbas bei saugumo veiksnius – valstybės institucijos, karinė galia ir teisės normos ir tvarka (teisėsaugos sistema) priskirti materialų pagrindą turinčioms vertybėms, o post-materialios (nematerialios) prigimties vertybėms priskirti žmogaus teises (laisvės ir teisės, socialinis teisingumas, politinis dalyvavimas) ir gyvenimo būdą (aplinka, švietimas, mokslo ir žinių visuomenė, kultūra). Šiuo atveju vertybės yra suvokiamos kaip įtakos veiksniai, motyvuojantys veikėjus sąmoningai ar nesąmoningai rinktis kaip save apibrėžti.

Mitchellas Youngas siūlo tapatybės formavimosi veiksnius skirstyti į dvi grupes: vidinius, kurie yra idėjinės prigimties, tam tikrą grupę žmonių siejančius etninius ryšius, lojalumus, mitus ir jų prisiminimus, ir išorinius, kurie yra materialios prigimties, t.y. tarptautinės struktūros aplink teritoriją, kurioje formuojasi tapatybė, t.y. tarptautinės organizacijos. Kanchan Chandra teigia, kad tapatybės formavimosi priežastys gali būti tokie materialūs procesai kaip industrializacija, kolonializmas, ekonominis oportunitizmas, verslumas ir taip vadinamosios „pokyčius ribojančios charakteristikos“ (odos spalva ar švietimo sistema) bei „matomosios charakteristikos“ (gyvenamoji vieta, darbo vieta ir pobūdis). Lustickas ir kiti teigia, kad tokios materialios struktūros kaip politinės, ekonominės ir socialinės gali įtakoti specifinių tapatybių pasirinkimą. Ekonominės struktūros apima tokius veiksnius kaip darbas, rinkos, žemė, o politinės institucijos gali sąlygoti vienų tapatybių pasirinkimą ir užkirsti kelią kitų pasirinkimui. Bruce Gilley, instrumentiškai traktuojantis tautiškumą ir kitas identifikacijos formas, tvirtina, kad tapatybė yra ekonominės gerovės, teisių ar saugumo trūkumo pasekmė. Tokius empiriškai išmatuojamus tapatybę įtakojančius veiksnius vadina struktūriniais. Vienu svarbiausiu tokiu struktūrinių veiksnių postsovietinėje erdvėje Gilley laiko valstybės institucijas: kai institucinė sąranga gali būti lengvai keičiama arba vyksta planuoti, bet dideli instituciniai pokyčiai, tai gali sudaryti sąlygas tapatybės klausimų aktualizacijai.

Taigi, kai darbe kalbama apie Baltarusijos ir Ukrainos tautinės tapatybės formavimąsi, iš esmės teorizuojama ne apie tapatybę kaip tokią, bet apie ją lemiančius veiksnius – vidinius ir išorinius, materialius ir nematerialius. Turint omenyje specifinį NVS valstybių atsiradimo kontekstą, tautinės tapatybės formavimasis šioje disertacijoje neatsiejamas nuo valstybingumo

konstravimo (state-building) proceso. Valstybės šiuo atveju yra vienos iš svarbiausių veikėjų, nes jos turi materialinių ir simbolinių resursų ne tik skatinti identifikacijos procesą, bet ir kurti pačias identifikavimosi kategorijas, o kai kuriais atvejais net ir institucionalizuoti šį procesą. Todėl tapatybės apibrėžimas šiame kontekste artimiausias tam, kas mokslinėje angliakalbėje literatūroje yra apibrėžiama kaip nacionalinis identitetas. Valstybė lemia tautinio identiteto formavimąsi, tačiau tautinis identitetas lygiai taip pat gali sąlygoti valstybės institucijų atsiradimą, jų sistemą ir gyvybingumą.

Disertacijoje naudojamos sąvokos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios. Kai vartojama sąvoka *nacionalinė tapatybė*, tai kalbama apie savotišką hibridinį identitetą, kuris, kaip pastebi Romualdas Grigas, susideda iš tautiškumo ir pilietiškumo komponentų. Reikia pastebėti, kad R. Grigas siūlo vartoti nacionalumo sąvoką, kuri apibrėžtų valstybėje susiklosčiusios kultūros išugdytą elgseną, kuri susiformuoja veikiamą ne vien titulinės tautos kultūros. Tačiau šioje disertacijoje kalbant apie nacionalinę tapatybę turima omenyje ne tik kelių vienoje teritorijoje egzistuojančių kultūrų sąveiką, bet ir valstybės vykdomą politiką, kuri įtakoja besiformuojančią gyventojų elgseną ir savęs apibrėžimą. Tautiškumas arba *tautinė tapatybė* disertacijoje apibrėžiama per kultūrinę jai save priskiriančių žmonių grupės vienovę, t.y. remiantis Gellnerio siūlomą apibrėžimu, kad du žmonės yra tos pačios tautos, jeigu – ir tik jeigu – jų yra ta pati kultūra; kultūra savo ruožtu reiškia idėjų, ženklų, asociacijų, elgesio ir bendravimo būdų sistemą. Be to, kaip pastebi Gellneris, labai svarbu, kad žmonės pripažintų vienas kitą priklausant tai pačiai tautai.

Valstybingumo konstravimas disertacijoje suprantamas kaip legitimios prievartos sistemos centralizavimas, teritorijos kontrolė, valstybės ir savivaldos institucijų ir biurokratinio aparato kūrimas, kurios užtikrina visų politikų, užtikrinančių gyventojų lojalumą valstybei, įgyvendinimą.

Nacionalinė sąvimonė disertacijoje suprantama kaip žmogaus supratimą, kokiai tautiškumu bei pilietiškumu pagrįstai bendruomenei jis priklauso ir kokią elgseną bei pasirinkimus tai sąlygoja. Atitinkamai yra naudojamos ir tautinė bei pilietinės sąvokos.

Tautinės nuostatos – tai per visuomenės apklausas ar tekstų analizę iškristalizuotos gyventojų ar atskirų grupių (politinio elito – valdžios ir opozicijos, ekspertų ir pan.) nuomonė apie savo pačių tautą ir jos atributus.

Geopolitinės nuostatos – tai per visuomenės apklausas ar tekstų analizę iškristalizuotos gyventojų ar atskirų grupių (politinio elito – valdžios ir opozicijos, ekspertų ir pan.) nuomonė apie kitas tautas ir valstybes, jų atributus bei apie savo tautos ir valstybės santykį su kitomis tautomis ir

valstybėmis. Disertacijoje netyrinėjama geopolitinė tapatybė. Kadangi iš prigimties tapatybė yra referentinės prigimties, t.y. suvokiama ir apibrėžiama tik lyginant su kitais, todėl geopolitinė tapatybė yra suprantama kaip sudėtinė platesnės nacionalinės tapatybės dalis, o geopolitinės nuostatos tik padeda apibrėžti „kitą“.

Nacionalizmo sąvoka disertacijoje priklausomai nuo konteksto vartojama trejopai: pirma, kaip ideologija, kuri yra pagrįsta politiniu principu, kad politinis ir tautinis vienetas turi sutapti; antra, kaip jausmas, sentimentas, jeigu minėtas politinis principas yra pažeidžiamas, trečia, kaip judėjimas, kurį skatina minėti sentimentai dėl politinio principo pažeidimo. Nacionalizmo sąvoka vartojama visų pirma kalbant apie gana aiškiai apibrėžtą laikotarpį – paskutinius dešimtmečius iki Sovietų sąjungos žlugimo iki pirmųjų rinkimų, kai minėtas politinis principas tapo neaktualus nei Baltarusijoje, nei Ukrainoje.

Tapatybę įtakojantis veiksnys – priežastis dėl kurios atsiranda, keičiasi ar išnyksta grupės asmenų savęs apibrėžimas ir referentinis savęs apibrėžimas santykiyje su kitomis asmenų grupėmis.

Tyrimo objektas

Dauguma analitikų teigia, kad identitetas padeda apibrėžti veikėjų interesus, jų elgesio motyvus, ir net gali tapti galios šaltiniu, todėl pagrindinis klausimas, į kurį privalu atsakyti, yra ne kaip identitetas transformuojasi į interesus ir motyvus, bet kaip formuojasi pats identitetas.

Kaip pastebi Bugrova, įvedant tapatybės sąvoką į tarptautinės politikos analizę, sunku nustatyti, ar tapatybė yra nepriklausomas kintamasis ar tik vienas iš procesą veikiančių veiksnių. Kai klausimas pakreipiamas kitaip ir bandoma spręsti dilemą, kodėl vienose valstybėse identifikacijos procesas vyksta greičiau (pavyzdžiui, Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Gruzijoje ar Armėnijoje), o kitose valstybėse šis procesas stringa ar keičia kryptį (Baltarusija, Ukraina, kai kurios Centrinės Azijos valstybės), jį sunku paaiškinti naudojant įprastus kintamuosius. Identitetas tampa priklausomu kintamuoju. Tyrimo objektas šiame darbe yra tapatybės formavimąsi lemiantys veiksniai, nes tik juos ištyrus galima prognozuoti, kaip bus apibrėžiami NVS valstybių interesai ir kas lems jų elgesį tarptautinėje erdvėje. Atsakius į klausimą, kas lemia tapatybės formavimosi proceso panašumus ir skirtumus Baltarusijos ir Ukrainos atvejų analizės metu, galima būtų numatyti, kokį identifikacijos procesą išgyvens kitos to regiono valstybės.

Darbo tikslas

Darbo tikslas – paaiškinti nacionalinės tapatybės formavimosi skirtumus NVS valstybėse, analizuojant vidinius ir išorinius bei nematerialius ir materialius tapatybės formavimosi veiksnius Baltarusijoje ir Ukrainoje.

Darbo uždaviniai

1. Išskirti teorinėje literatūroje aptariamus nacionalinės tapatybės formavimosi veiksnius.
2. Nustatyti nacionalinės tapatybės formavimosi veiksnių tipologiją.
3. Sudaryti tapatybės veiksnių – geografinių, karinių, teisinių, ekonominių, politinių, kultūrinių – tyrimo matricą.
4. Naudojant sukurta tyrimo modelį, ištirti Baltarusijos ir Ukrainos gyventojų nacionalinės tapatybės formavimosi veiksnius, analizuojant:
  - a. Baltarusijos ir Ukrainos valstybingumo konstravimo procesą;
  - b. Šių valstybių valdžios ir opozicijos tautines nuostatas ir nuostatas dėl valstybingumo konstravimo;
  - c. Rusijos valdžios ir visuomenės nuostatas kaimyninių valstybių atžvilgiu bei valdžios vykdomą politiką Ukrainos ir Baltarusijos atžvilgiu;
  - d. Baltarusių ir ukrainiečių tautines nuostatas, požiūrį į savo valstybę ir į kaimyninę Rusiją.
5. Remiantis empirine analize, nustatyti Baltarusijos ir Ukrainos nacionalinės tapatybės formavimosi veiksnių prioritetinį sąrašą.

Darbe remiamasi prielaida (plačiau aptariama 3 dalies 1 skyriuje), kad Rusija yra svarbiausias išorinis veikėjas, darantis ženklia įtaką Ukrainos ir Baltarusijos nacionalinės tapatybės formavimosi procesui. Todėl analizuojant Ukrainos ir Baltarusijos tapatybės formavimosi veiksnius didelis dėmesys skiriamas Rusijos vykdomai politikai bei nuostatomis šių valstybių atžvilgiu.

Ginami teiginiai

1. Tautinė tapatybė NVS valstybėse yra neatsiejama nuo jų valstybingumo konstravimo:
  - a. NVS valstybėse aktyviai vykdoma tautinių nuostatų formavimo politika;
  - b. NVS valstybėse valdžia ir opozicija konkuruoja dėl skirtingų tautinių nuostatų įtvirtinimo.

2. Baltarusijos nacionalinės tapatybės formavimąsi lemia materialūs išoriniai ir vidiniai veiksniai:
  - a. Vidinių politinių veiksnių (politinės institucijos, ideologija) dominavimas vidinių kultūrinių (istorija, valstybingumo patirtis, kalba) veiksnių atžvilgiu Baltarusijoje;
  - b. Ekonominė gerovė yra svarbiausias Baltarusijos nacionalinės tapatybės pagrindas, todėl išoriniai materialūs veiksniai (Rusijos ekonominė ir energetinė politika) gali nulemti Baltarusijos nacionalinės tapatybės formavimosi procesą.
3. Ukrainos tapatybės formavimosi procesą labiausiai lemia vidiniai nematerialūs – politiniai ir kultūriniai – veiksniai:
  - a. Ukrainoje kultūriniai veiksniai (kalba, kultūra, tradicijos, ankstyvosios ir XX a. pradžios istorijos interpretacijos) yra ne tik tautą, bet ir valstybę apibrėžiantys faktoriai.
  - b. Vidinių nematerialių – visų pirma politinių (politinių vertybių) – veiksnių dominavimas materialių išorinių veiksnių atžvilgiu lemia mažėjančią vidinių geografinių veiksnių (regioninio susiskirstymo) įtaką ir išorinių materialių (Rusijos ekonomikos ir energetikos) ir nematerialių (Rusijos kultūros ir kalbos) veiksnių poveikį.

Tyrimo metodai

Darbe lyginami du atvejai – Baltarusijos ir Ukrainos identiteto formavimąsi lemiantys veiksniai, bandoma nustatyti tų veiksnių svarbą konkrečiam atvejui ir generalizuoti analizės rezultatus pritaikant visam postsovietiniam regionui. Tyrinėjamas apibrėžtas laikotarpis – nuo 1991 m. gruodžio mėn. Belovežo girios susitarimo (*de facto* visų trijų valstybių nepriklausomybės paskelbimo (t.y. kai Sovietų Sąjunga faktiškai nustojo egzistuoti) iki 2007 m. pabaigos. Šis gana ilgas šešiolikos metų laikotarpis pasirinktas dėl tyrimo objekto specifikos, t.y. šių tyrimo objektų dinamiškumo: pirma, tyrinėjamas identitetas, kurio formavimasis yra nuolat vykstantis procesas, antra, darbe siekiama išskirti svarbesnius ir mažiau svarbius identiteto formavimosi faktorius.

Disertacijoje siekiama išskirti ir aprašyti tapatybės formavimo veiksniai, taip pat juos sugrupuoti ir patikrinti, ar tapatybės formavimo veiksnių prioritetinio sąrašo sudarymas padeda paaiškinti identiteto raidos skirtumus NVS valstybėse. Taip siekiama sukurti tapatybės formavimo veiksnių analizės modelį. Šiuo tikslu yra naudojamas analitinis-aprašomasis metodas.

Sukonstravus tapatybės formavimosi veiksnių modelį, siekiama jį sukongretinti atliekant dviejų atvejų lyginamąją analizę. Dviejų atvejų nagrinėjimas leidžia patikrinti, ar siūlomas analizės modelis gali būti taikomas empiriškai. Todėl empirinėje dalyje naudojamas istorinis-lyginamasis metodas. Kadangi darbe analizuojamas per vertybines nuostatas ir šiuolaikines praktikas besiformuojantis identitetas, kurį veikia tiek nematerialūs, tiek materialūs veiksniai, disertacijoje paraleliai naudojama teksto analizės ir politikos praktikų interpretacijos metodai.

Baltarusijos ir Ukrainos atvejų pasirinkimą lėmė gana menka akademikų sėkmė bandant paaiškinti, kodėl panašios istorinės patirties valstybėse taip skirtingai formuojasi nacionalinė tapatybė. Lyginamuoju metodu bus remiamasi analizuojant valstybių identiteto ir užsienio politikos tekstus ir diskursus: bus tyrinėjami politinio elito – valdžioje esančių politikų, taip pat opozicijos, įtakingiausių analitinių centrų atstovų pasisakymai bei pasitelkiama oficialių tekstų analizė. Taip pat bus lyginama ir Rusijos vykdoma politika abiejų valstybių atžvilgiu (užsienio politika, žiniasklaidos „ėjimas“ į šias šalis, tautinių mažumų mobilizavimo politika ir pan.) bei elito pasisakymai apie Ukrainos ir Baltarusijos tapatybę, visuomenės nuomonė, susijusi su tuo, kokia politika turėtų būti vykdoma abiejų valstybių atžvilgiu.

Antra, analizei bus naudojami trijų valstybių – Rusijos, Baltarusijos ir Ukrainos – teisiniai dokumentai (saugumo, užsienio politikos strategijos, sutartys, kai kurie įstatymai), elito (politinio, ekonominio, žiniasklaidos) pasisakymai, žiniasklaidos vaidmens formuojant visuomenės nuostatas tyrimai, taip pat visuomenės nuostatų tyrimai, atlikti kitų autorių, keliančių panašius bei atitinkančius šio darbo uždavinius klausimus.

Trečia, istorinės analizės šiame darbe nebus išvengta: šių valstybių istorinė raida buvo glaudžiai susijusi, todėl istorinių argumentų ignoravimas galėtų padaryti žalos tyrimo sėkmei.

Didžiausias metodologinis iššūkis yra išmatuoti skirtingų veiksnių poveikį tapatybės formavimuisi. Dominuojantis požiūris, kad vieni veiksniai yra svarbesni nei kiti labai retai būna pagrįsti konkrečiais tyrimais. Vienas iš būtų, kurį silo naudoti amerikietiška politikos mokslų tradicija, – regresinė statistinė analizė arba kiti kiekybiniai metodai yra skirti labai siauriems klausimams tyrinėti ir retai kada pasiduoda generalizavimui. Kontroliuojant vieną veiksnių galima bandyti įvertinti kito pasirinkto veiksnio įtaką, tačiau socialiniame gyvenime neįmanoma sukontroliuoti daugybės veiksnių, kurių poveikis gali būti netiesioginis. Kitas būdas, kuriuo ir remiamasi disertacijoje, naudoti analitinį-aprašomąjį metodą, kuris leidžia išskirti visus veiksnius, juos sugrupuoti, o vertinti jų svarbą, t.y. dėti prioritetinį sąrašą, tik atliekant atvejo analizę arba

lyginamą kelių atvejų analizę. Visa tai daroma turint omenyje, kad išorinių veiksnių, o ypač materialios prigimties veiksnių, įtaka visuomenės nuostatose bei politinio elito tekstuose atsispindi tik netiesiogiai bei gali būti pastebimi tik po tam tikro laiko.

Darbo naujumas ir reikšmė

Šiame darbe siūlomos trys pagrindinės naujovės: pirma, siūloma atsisakyti pavienių tapatybės formavimosi aspektų analizės ir į Baltarusijos ir Ukrainos tapatybes pažvelgti plačiau – analizuoti tiek vidinius, tiek išorinius tapatybių formavimosi veiksnis. Antra, siūloma nevengti pozityvistinių prielaidų ir analizuoti tapatybės formavimąsi ne tik iš įprastos, idėjinės perspektyvos, bet ir iš materialiosios. Galiausiai, darbe siūloma ne tik sugrupuoti išskirtus tapatybės formavimosi veiksnis, tačiau analizuojant Baltarusijos ir Ukrainos atvejus sudaryti kiekvienai šaliai būdingą tapatybės formavimosi veiksnių prioritetinį sąrašą, kuris galėtų paaiškinti tapatybės formavimosi ir įsitvirtinimo skirtumus visoje NVS erdvėje bei leistų prognozuoti šių valstybių geopolitinę gravitaciją.

Didžiausias šios disertacijos iššūkis yra įvertinti atskirų veiksnių santykinį svorį Baltarusijos ir Ukrainos tapatybės formavimesi bei išmatuoti materialių veiksnių įtaką šių šalių nacionalinei savimonei. Šiuo tikslu detalai analizuojami visuomenės nuomonės tyrimai kalbinės, kultūrinės, geopolitinės priklausomybės klausimais, nagrinėjama, ar nuostatos dėl valstybės nepriklausomybės vertingumo, kultūrinės raidos yra ilgalaiškės ir kokį poveikį formuojant šias nuostatas turi materialiniai veiksniai – socialinė ir ekonominė sąranga, geografinės regionų ribos, energetiniai ištekliai ir net priklausymas tarptautinėms organizacijoms.

Jeigu pavyks nustatyti tapatybę formuojančių veiksnių prioritetinį sąrašą, bus nesunku paaiškinti, kaip formuojasi šių valstybių vidaus ir užsienio interesai bei iš kur atsiranda konkrečių politinių veiksmų motyvacijos. Tai jau kitas žingsnis, kuris galėtų būti traktuojamas ir kaip bandymas rasti atsakymą, kodėl Baltarusijoje nėra demokratijos, o Ukrainoje kartkartėmis demokratija užleidžia pozicijas stipraus lyderio sentimentams.

Darbo struktūra

Pirmoje darbo dalyje konstruojamas tapatybės formavimosi veiksnių analizės modelis. Joje apžvelgiama, kokius tapatybės veiksnis siūlo analizuoti realizmo ir neoliberalizmo paradigmos, kai kurios šiomis paradigmomis paremtos teorijos bei konstruktyvistinė prieiga. Daugiausiai dėmesio skiriama nacionalizmo studijoms, kurios apibrėžia ir padeda argumentuotai apibendrinti

tyrimo objektą. Atskirų teorinių prieigų apžvalga yra pagrindas, leidžiantis išskirti kiekvienoje teorijoje analizuojamus atskirus tapatybės veiksnius, kurie tolesnėse dalyse yra grupuojami.

Antroje dalyje analizuojamos valstybingumo konstravimo ir tautinės tapatybės formavimosi santykio teorinės prielaidos. Taip pat šioje dalyje yra apžvelgiama situacija NVS erdvėje: kokie pagrindiniai faktoriai lemia šių valstybių identiteto formavimąsi tiek viduje, tiek sąveikoje su išore. Analizuojant valstybių savęs apibrėžimą santykyje su kitomis valstybėmis, daugiausiai dėmesio skiriama jų santykiui su Rusija, kaip veikėju, kuris pasitelkęs materialius ir nematerialius resursus turi galimybę veikti kaimynių identiteto formavimąsi. Siekiama atskleisti, kad vien tik istorijos aiškinimas arba tautinė politika savaime neleidžia prognozuoti šių valstybių vidaus politikos ir jų tarpusavio santykių. Šioje darbo dalyje taip pat detaliam analizuojamas valstybių kūrimo procesas ir tautinės sąmonės konsolidavimo procesas Baltarusijoje ir Ukrainoje, apžvelgiami besiformuojantys tautiniai identitetai Baltarusijoje ir Ukrainoje, valstybingumo konstravimo ir tautinės tapatybės formavimosi tarpusavio sąsajos.

Trečiąją dalį sudaro du skirsniai. pirmajame analizuojamas svarbiausias Ukrainos ir Baltarusijos išorinis tapatybės formavimosi veiksnys – Rusijos valdžios ir visuomenės nuostatos bei vykdoma politika tų dviejų valstybių atžvilgiu. Šiame skirsnyje aptariami dominuojantys Rusijos tapatybės diskursai ir tai, kokią vietą juose užima Ukraina ir Baltarusija. Antrajame skirsnyje analizuojamos Baltarusijos ir Ukrainos visuomenės nuostatos Rusijos atžvilgiu, vertinant, ar Rusijos įtaka tapatybei yra lemianti vidinių tapatybės veiksnių atžvilgiu.

Darbas baigiamas išvadomis, kuriose apibendrinami tyrimo rezultatai ir pristatomos tolesnių tyrimų perspektyvos.

Išvados

20. Išanalizavus realizmo ir neoliberalizmo paradigmu bei konstruktyvistinės prieigos teiginius apie tapatybę ir jos formavimąsi, teigiama, kad kiekviena iš teorijų nagrinėja tik atskiras veiksmų grupes: geografiniams ir kariniams veiksniams bei visų pirma jų išorinei dimensijai daugiausiai dėmesio skiria realizmas, ekonominiams ir kultūriniais veiksniams – neoliberalizmas (taip pat išorinei dimensijai), politiniams, kultūriniais vidiniams veiksniams – konstruktyvizmas. Nacionalizmo studijos plačiąja prasme nagrinėja atskirus veiksmus, todėl siekiant išsamiai paaiškinti tapatybės formavimosi procesą, būtina atlikti daugelio autorių darbų analizę. Remiantis šių teorijų analize, disertacijoje išskirtos šešios

- tapatybės formavimąsi įtakojančios veiksnių grupės: geografiniai, kariniai, teisiniai, ekonominiai, politiniai ir kultūriniai. Turint omenyje apžvelgiamų teorinių prieigų prielaidų skirtumus, tapatybės veiksniai darbe skirstomi materialius ir nematerialius bei vidinius ir išorinius.
21. Atlikus išsamią Baltarusijos ir Ukrainos nacionalines tapatybes formuojančių veiksnių analizę, galima teigti, kad pavienių tapatybę formuojančių veiksnių analizė yra mažiau efektyvi, nei visų šešių grupių veiksnių tyrimas. Tik visų *in corpore* tapatybės veiksnių tyrimas leidžia daryti tikslesnes išvadas, koku pagrindu formuojasi postsovietinių valstybių tapatybės. Kitais žodžiais tariant, tyrinėjant tik kultūrinius veiksnius galima padaryti išvadą, kad Baltarusijoje tapatybė yra nesusiformavusi, o ignoruojant politinius veiksnius negalima paaiškinti, kodėl Ukrainoje keičiasi „kito“ apibrėžimas, todėl būtinas sisteminis visų galimų tapatybės veiksnių tyrimas.
  22. Išanalizavus NVS valstybių atsiradimo kontekstą ir istorines tautinės politikos patirtis, tautinės tapatybės formavimasis šioje disertacijoje neatsiejamas nuo valstybingumo konstravimo (state-building) proceso. Valstybės šiuo atveju yra vienos iš svarbiausių veikėjų, nes jos turi materialinių ir simbolinių resursų ne tik skatinti identifikacijos procesą, bet ir kurti pačias identifikavimosi kategorijas, o kai kuriais atvejais net ir institucionalizuoti šį procesą.
  23. Materialūs geografiniai, kariniai, ekonominiai veiksniai bei politinių ir teisinių veiksnių materialūs aspektai NVS erdvėje yra itin svarbūs, jie yra valstybių legitimumo užtikrinimo pagrindas. Sovietinė tautinė politika ir rinkos ryšių nebuvimas, menka valstybės kaip savarankiško valstybinio darinio egzistavimo patirtis, neįvykęs kovos už nepriklausomybę procesas – visa tai glaudžiai susieja tautinės tapatybės formavimąsi su valstybingumo konstravimo procesu.
  24. Tiek vidiniai, tiek išoriniai teisiniai veiksniai labiau suartina nei skiria analizuojamus Baltarusijos ir Ukrainos atvejus. Abi valstybės nepriklausomybę gavo vadinamųjų Belovežo susitarimų dėka, o kova už tautinį išsivadavimą ar nepriklausomybę nebuvo masinis reiškinys. Nuostata dėl sienų neliečiamumo lėmė Sovietų Sąjungos subyrėjimą į atskiras valstybes pagal egzistuojančias administracinio suskirstymo ribas.
  25. Geografinių veiksnių įtaka Baltarusijoje ir Ukrainoje skiriasi. Ukrainoje svarbesnis regioninis šalies pasidalijimas į ekonominius ir kalbinius regionus. Visuomenės nuostatų

- kaita rodo, kad ateityje, nepaisant geografinio suskaidymo, ims dominuoti ukrainietiška kultūra. Baltarusijoje svarbūs ir vidiniai, ir išoriniai geografiniai tapatybės formavimosi veiksniai. Viena vertus, šalyje gana gajus „tuteišiškas“ savęs apsibrėžimas, t.y. savęs apibrėžimas pagal gyvenamą teritoriją, o ne tautinę, valstybinę ar ideologinę priklausomybę. Vis tik nacionalinės tapatybės formavimuisi Baltarusijoje didžiausią įtaką daro išorinis geografinis veiksnys – Rusijos ekonominė įtaka ir energetinė priklausomybė bei politinio veiksnio materialūs aspektai – Baltarusijos aktyvus vaidmuo NVS, bandoma išlaikyti Sąjunginė valstybės egzistavimo fikcija.
26. Kultūrinių ir politinių tapatybės formavimosi veiksnių įtaka Baltarusijoje skiriasi nuo Ukrainos. Ukrainoje visi konkuruojantys valstybingumo diskursai apeliuoja į tą pačią istorinę patirtį – Kijevo Rusiją, o Baltarusijoje valdžios ir opozicijos valstybingumo diskursai apeliuoja į visiškai skirtingus istorinius įvykius: valdžia - į Sovietų Sąjungą, o opozicija - į LDK.
  27. Ukrainoje kultūriniai veiksniai (kalba, kultūra, tradicijos, viduramžių ir XX a. pradžios istorijos interpretacijos) yra ne tik tautą, bet ir valstybės nepriklausomybę konstitutuojantys veiksniai. Todėl valstybės politikoje, nepaisant besikeičiančių vadovų remiamos ideologijos, ukrainietiškos kultūros skleidimas yra vienas svarbiausių nacionalinių prioritetų. Ne vartojamos kalbos, bet kalbos statuso klausimas Ukrainoje vis dėlto gali būti glaudžiai susijęs su politiniais veiksniais.
  28. Baltarusijoje politiniai veiksniai yra persipynę su kultūriniais: politinė ideologija nustato istorinių ir kalbinių diskursų ribas. Kalbos vartojimas ir alternatyvi istorijos interpretacija yra politizuota. Sovietinių mitų dominavimas užkerta kelią tautiškumo elementams nacionalinėje tapatybėje atsirasti, be to, lojalumas valstybei užtikrinamas per ekonominę gerovę.
  29. Neegzistuojant tautinėms afiliacijoms, Baltarusijoje vartojamos kalbos pasirinkimą lemia galimos sankcijos ir įpratimas, o ne tokios vertybės, kaip tėvynės kalba. Valdžios monopolizuotos nacionalinės žiniasklaidos pagrindinė kalba – rusų, kiti populiariausi informacijos kanalai yra Rusijos televizijos ir internetiniai portalai. Tai lemia savęs priskyrimą prie rusiškos kultūros ir mažėjantį kultūrinį išskirtinumą.

30. Rusijos kaip veikėjo, kuris apibrėžia išorinius tapatybės formavimosi veiksnius Baltarusijoje ir Ukrainoje, įtaka vertintinas ir kaip idėjinis–kultūrinis bei politinis, ir kaip materialus – per geografijos ir ekonominių svertų išnaudojimą.
31. Tiek Baltarusijoje, tiek Ukrainoje svarbūs kultūriniai išoriniai veiksniai. Svarbiausias išorinis kultūrinis veiksnys šiose šalyse yra Rusijos kultūros sklaida. Rusija veikia ne vien nesąmoningu kultūriniu patrauklumu kaip „didysis“ brolis, kaip slavų vienybės šaltinis, bet ir vykdoma tokia užsienio politika, kuria siekiama išnaudoti turimus materialinius resursus kaimyninių valstybių tapatybės formavimui paveikti. Baltarusijoje į kultūrinius išorinius veiksnius nėra reaguojama neigiamai, priešingai – jų veikimui sudaromos palankesnės sąlygos nei bet kokių kitų veikėjų atžvilgiu. Rusų kalba yra dominuojanti viešajame diskurse. Nelygiavertė valdžios ir opozicijos konkurencija Baltarusijoje neužtikrina kultūrinės alternatyvos rusiškajai.
32. Ukrainoje politiniai nematerialios prigimties veiksniai apsprendžia „kito“ apibrėžimą: keičiantis oficialiam kalbėjimui apie Ukrainos ir kitų išorės veikėjų santykius, galima stebėti atitinkamą visuomenės nuomonės pokytį, apibrėžiant kaip suprantamas toks veikėjas kaip Rusija, kaip apibrėžia save santykyje su Rusija, kokie santykiai turėtų būti palaikomi su Rusija ir kitais tarptautiniais veikėjais, galiausiai.
33. Ukrainoje Rusijos kultūrinė įtaka sutinkama prieštarigai: kultūriniai išoriniai veiksniai Ukrainos tapatybės formavimuisi svarbūs kaip galintys lemti kalbos, kultūros ir praktikuojamų tradicijų pasirinkimą. Tačiau aktyvi Rusijos kultūrinė ir juo labiau politinė įtaka per rusų diasporą ir rusakalbių materialinį palaikymą iššaukia griežtesnio ukrainiečių atsiribojimo nuo jos poreikį.
34. Ekonominiai veiksniai daugiausiai įtakos turi Baltarusijoje. Nors tiek Baltarusijoje, tiek Ukrainoje, didėjant ekonominėms ir socialinėms įtampoms, didėja ir skepticizmas pačios valstybės atžvilgiu, tačiau Baltarusijoje, kur dominuoja lojalumas valstybei dėl asmeninės gerovės užtikrintumo, iškilus pasirinkimui tarp asmeninės gerovės ir šalies nepriklausomybės, visos amžiaus grupės prioritetą teikia gerovei, net ir jaunimas, kuris yra gimęs nepriklausomoje valstybėje; tuo tarpu Ukrainoje tokių vos 20 proc.
35. Politinių materialios prigimties veiksnių įtaka lemia, kad jeigu Ukrainoje per švietimo sistemą vyks nuosekli ukrainizacija, bus skatinamas ukrainiečių kalbos populiarumas,

- kalbiniai skirtumai šalyje sumažės, tai dar labiau sustiprins kultūrinio veiksnio svarbą Ukrainos nacionalinėje tapatybėje.
36. Kultūrinių veiksnių menka įtaka ir didelė ekonominių veiksnių svarba Baltarusijoje gali turėti neigiamų pasekmių ne tik pačiam nacionalinės tapatybės formavimuisi, bet ir valstybingumo konstravimui: ekonominis valstybės silpnumas gali pakirsti valstybės legitimumo pagrindus ir pilietinės bendruomenės norą tapatintis su ekonominės gerovės negalinčia užtikrinti valstybe, bet kaip tapatybės pagrindą rinktis išorės veikėjus, galinčius ekonomine gerove pasirūpinti.
  37. Baltarusijos nacionalinę tapatybę formuojančių veiksnių sąrašas prioritetine tvarka: ekonominiai, politiniai (labiau materialios prigimties nei nematerialios), kariniai, geografiniai, kultūriniai ir teisiniai. Ukrainos nacionalinę tapatybę formuojančių veiksnių sąrašas prioritetine tvarka: kultūriniai, politiniai (labiau nematerialios prigimties nei materialios), ekonominiai, geografiniai, kariniai ir teisiniai.
  38. Šis tyrimas galėtų būti tęsiamas toliau tyrinėjant, ar nacionalinės tapatybės veiksnių *in corpore* analizė gali padėti paaiškinti tapatybės formavimosi skirtumus kitose NVS valstybėse.